

Vysoká škola ekonomická v Praze

Diplomová práce

2018

Jana Bursová

Vysoká škola ekonomická v Praze
Fakulta podnikohospodářská
Studijní obor: Podniková ekonomika a management

Název diplomové práce:

Pasportizace varhan v Mladoboleslavském vikariátu

Autor diplomové práce: Bc. Jana Bursová

Vedoucí diplomové práce: Ing. Vojtěch Kouba, PhD.

P r o h l á š e n í

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma
„Pasportizace varhan v Mladoboleslavském vikariátu“
vypracoval/a samostatně s využitím literatury a informací,
na něž odkazuji.

V Byšicích dne 12. prosince 2018

Podpis

Název diplomové práce:

Pasportizace varhan v Mladoboleslavském vikariátu

Abstrakt:

Varhany jsou hudební nástroj, se kterými si spojujeme jejich umístění v sakrální památkách. Toto spojení definuje jejich dnešní technický stav a dává mnoho podnětů k zamyšlení. Tato práce proto přibližuje varhany po historické, technické a praktické liturgické stránce. Praktická část práce je zaměřena na varhany v oblasti Mladoboleslavského vikariátu Diecéze litoměřické. Seznamuje též s významnými hudebními osobnostmi působících na tomto území. Popisuje a hodnotí historii jednotlivých varhan, jejich současný stav a jejich použití při liturgických obřadech. Dále jsou uvedeny podrobnosti o varhanách ve významných sakrálních památkách. Jsou zde vylíčeny jejich společné i rozdílné stavy, se kterými lze následně pracovat v jejich animaci. Na tomto podkladě je vyjádřena hodnota finančních prostředků na obnovy varhan do stavu postačujícím pro liturgické účely a též hodnota na obnovy všech hudebních nástrojů v Mladoboleslavském vikariátu.

Klíčová slova:

varhany, Mladoboleslavský vikariát, animace sakrálních památek

Title of the Master's Thesis:

Technical and economic state of organs in the Vicariate of Mladá Boleslav

Abstract:

The organ is a musical instrument, which we associate its location in the sacral monuments with. This connection defines its current technical state and gives many suggestions for reflection. This thesis brings the organ closer to the historical, technical and practical liturgical aspects. The practical part of the thesis is focused on the organ in the Vicariate of Mladá Boleslav in the Diocese of Litoměřice. The thesis also describes historic important musicians lived in the area. It describes and evaluates the history of individual organs, their current state and their use in liturgical ceremonies. Then there are details of organs in important sacral monuments. There is described their common and different states, which can then be used in their animation. On this basis there is expressed the value of the funds for the renewal of the organs to an enough state for liturgical purposes, as well as the value for the renewal of all musical instruments in the Vicariate of Mladá Boleslav.

Key words:

Organs, Vicariate of Mladá Boleslav, animation of religious monuments

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu diplomové práce Ing. Vojtěchu Koubovi, PhD. za jeho statečnost, trpělivost a pomoc při psaní diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat Ing. Jaroslavu Kalouskovi, Petru Strakošovi, R.D. Leopoldu Pasekovi, R.D. Kamilu Škodovi, Ing. Vladimíru Hradcovi a dalším varhaníkům.

Dále bych ráda poděkovala svému otci Miroslavu Bursovi, který mě ukázal krásu Čech a procestoval se mnou Mladoboleslavský vikariát.

OBSAH

ÚVOD	5
1. VARHANY	7
1.1 Druhy varhan	7
3. HARMONIA.....	9
4. HISTORIE VARHAN A HARMONIÍ.....	10
4.1. Historie varhan	10
4.2. Konstrukce varhan.....	12
4.2.1. Varhanní skříň	12
4.2.2. Varhanní nástroj.....	12
4.2.3. Temperatura varhan a harmonií	14
4.2.4. Ladění varhan a harmonií	14
4.2.5. Hrací stůl	14
4.2.6. Konstrukce digitálních varhan	15
5. MÍSTA INSTALACE NÁSTROJŮ	16
6. ZÍSKÁVÁNÍ, MOTIVOVÁNÍ A VZDĚLÁVÁNÍ VARHANÍKŮ A VARHANÁŘŮ A DALŠÍCH ZÚČASTNĚNÝCH	17
7. ZÁKONNÁ NAŘÍZENÍ K OCHRANĚ VARHAN	19
8. SEKUNDÁRNÍ TRH S VARHANAMI	22
9. VARHANY V CÍRKEVNÍM PROSTŘEDÍ	23
9.1. Využití varhan při liturgii	23
9.2. Využití varhan v obřadních a pohřebních síních.....	23
9.3. Využití varhan pro koncertní hudbu	24
9.4. Animace kostelů a varhan	24
10. ROZHODOVÁNÍ O NOVÝCH NÁSTROJÍCH ČI JEJICH OBNOVĚ.....	27
11. FINANCE NA VÝSTAVBU A ÚDRŽBU VARHAN.....	29

12.	METODIKA PASPORTIZACE	31
13.	DIECÉZE LITOMĚŘICKÁ	36
13.1.	Mladoboleslavský vikariát	37
13.2.	Historické hudební osobnosti v oblasti	38
13.3.	Duchovní správa	40
13.3.1.	Římskokatolická církev	40
13.3.2.	Českobratrská církev evangelická	41
13.3.3.	Československá církev husitská	41
13.4.	Péče křesťanských církví o hudební nástroje	41
14.	PASPORTIZACE VARHAN V MLADOBOESLAVSKÉM VIKARIÁTU	43
14.1.	Autorství nástroje.....	43
14.2.	Vznik varhanního nástroje	46
14.3.	Sekundární využití částí varhan	46
14.4.	Vlastník nástroje.....	47
14.5.	Počet nástrojů v areálu kostela.....	47
14.6.	Velikost nástroje.....	48
14.7.	Elektromotor	49
14.8.	Typ traktury.....	50
14.9.	Poslední datum obnovy a hodnota poskytnutých prostředků	51
14.10.	Kategorie stavu	52
14.11.	Počet bohoslužeb	52
14.12.	Počet účastníků bohoslužeb	53
14.13.	Varhaník a jeho úroveň a počet kostelů vs. počet varhaníků	54
14.14.	Pohřby a svatby	54
14.15.	Koncerty a účast.....	54
15.	PŘÍKLADY VARHAN V MLADOBOESLAVSKÉM VIKARIÁTU	56
15.1.	Mělník	56

15.2.	Nebužely	56
15.3.	Mšeno	58
15.4.	Mladá Boleslav	58
15.5.	Bakov nad Jizerou	60
15.6.	Mcely	60
15.7.	Dobrovice	61
15.8.	Bělá pod Bezdězem	63
15.9.	Kostely spravované z jiných vikariátů	66
16.	NÁKLADY NA OBNOVU VARHAN	69
16.1.	Vyčíslení částky na základní obnovu	69
16.2.	Hodnota finančních prostředků na obnovu a zprovoznění všech nástrojů	71
	ZÁVĚR	75
	SEZNAM ZKRATEK	76
	SEZNAM LITERATURY	77
	PŘÍLOHY – PASPORTIZACE VARHAN A HARMONÍ	80
	SEZNAM OBRÁZKŮ	86
	SEZNAM TABULEK	87

Úvod

Varhany jsou největším hudebním nástrojem, kombinací nástroje klávesového a dechového. Podle katolických církevních nařízení mohou být součástí kostelů. Jsou využívány především pro liturgické, ale i koncertní účely. Jejich zvuk zaujímá posluchače svojí majestátností a stálostí. Pro mnoho odborníků, varhaníků, amatérů a posluchačů však symbolizují nejvyšší duchovní požitky. Varhany jsou ovšem také velmi náročné na údržbu a někdy se stávají oblíbeným terčem vandalů, včetně pubertálních dětí.

Cílem práce je vytvoření pasportizace varhan v Mladoboleslavském vikariátu Diecéze litoměřické a zhodnocení jejich současného a budoucího využití k bohoslužebným a koncertním účelům. Právě provozní stav varhan je ukazatelem technického stavu kostelů a přeneseně též duchovního stavu obyvatel Mladoboleslavského vikariátu.

Výzkumná otázka zní: Jak vysoká je finanční částka na obnovu všech varhan a harmonií na území Mladoboleslavského vikariátu?

V práci jsou popsány varhany a harmonia Církve římskokatolické církve, ale také Církve československé evangelické a Církve Československé husitské. Též jsou zahrnuty nástroje umístěné v obřadních síních, kostelech vlastněných obcemi a v ZUŠ v Mladé Boleslavi. Cílem práce je vypočítání výše finančních prostředků na obnovu všech nástrojů, resp. obnovy alespoň základních funkcí vybraných nástrojů pro liturgické účely.

V prvních kapitolách jsou vyjádřena nejdůležitější omezení, jež nejvíce ovlivňují užívání varhan a harmonií. Dále jsou vyjádřeny hudebně historické souvislosti spojené s varhanami v České republice, které dodnes ovlivňují způsoby obnovy nástroje. Jsou zde též uvedeny zákonné požadavky na nástroje a jejich provádění pracovníky NPÚ a MK ČR.

V následující kapitole jsou vyjádřeny faktory spojené s užíváním varhan, především vzdělávání varhaníků a varhanářů, protože většina varhaníků působících v České republice jsou amatéři. V dalších kapitolách jsou rozebrány podrobnosti ohledně animace kostelů a varhan. V další kapitole jsou formulovány finanční otázky spojené s výstavbou varhan a jejich údržby.

V další části se práce zabývá historií a duchovní správou Diecéze litoměřické, resp. Mladoboleslavského vikariátu. Je zde rozebráno vzdělávání amatérských varhaníků v Diecézi litoměřické a Mladoboleslavském vikariátu a uvedeny hlavní výstupy z pasportizace nástrojů v Mladoboleslavském vikariátu.

Dále pokračuje kapitola pojednávající o celkových nákladech na obnovu varhan v Mladoboleslavském vikariátu. Následuje celkové zhodnocení stavu kostelů, varhan a animačních činností v Mladoboleslavském vikariátu.

Práce se zabývá hodnocením varhan, ale nedílnou součástí je též hodnocení stavu kostelů, činnosti duchovních správců a varhaníků či dalších důležitých aktérů, kteří v posledních letech se o varhany zajímají. Těmi jsou obecní úřady, zapsané spolky a věřící, a též NPÚ a Diecéze litoměřická. Právě součinnost různých aktérů je cestou, jak nástroje, ve velkém množství dochované v kostelích a na dalších místech Mladoboleslavského vikariátu, zachránit pro další generace.

1. Varhany

Varhany jsou hudebním nástrojem a považují se za jeden ze symbolů kostelů. Varhany se někdy nazývají královským nástrojem, neboť byly ve středověku velice drahým hudebním nástrojem a jejich stavbu si mohla dovolit jen bohatá šlechta a církevní organizace. Varhany podle Bělského (1984) jsou stále nejvíce podobny s Panovou flétnou, kde každá píšťala/flétna je naladěna na jediný tón. Ve varhanách se propojuje dechový nástroj s klávesovým nástrojem.

1.1 Druhy varhan

Varhany lze rozdělit podle několika kritérií. Může se jednat o samostatný skříňový nástroj. Tento typ je nejběžnější v kostelech, kde je umístěn na většině vyvýšených konstrukcí oproti oltáři nazývaných kůr neboli kruchta. V současnosti je několik základních typů. Mohou být například dřevěné, kovové, ale lze sem zařadit i elektronické varhany či keyboardy. Tento typ varhan je v kostele umístěn napevno. Zvuk varhan vzniká stlačováním vzduchu do různě dlouhých píšťal.

Dalším typem varhan je portativ. Jedná se o menší přenosný píšťalový nástroj. Je v něm obsažena jedna řada labiálních píšťal. Přisun vzduchu je prováděn ručním dmýháním pomocí měchyře a následně je vydáván stabilní zvuk. Původní konstrukce měla pouze 1 měch na ruční pohon, muselo se čekat, než se znova měch nadechne. Dnes obsahují již 2 měchy, tj. čerpací a akumulaci. Což pomáhá při stabilnější hře a lze na něj hrát více mistrovsky než v dřívějších dobách.

Dalším zástupcem hudebního nástroje typu varhan je regál. Je to malý přenosný nástroj s jednou řadou jazykových píšťal, vzduch je přiváděn jako v předchozím případě ručním dmýháním.

Nejvýznamnější uplatnění portativů a regálů byly jako přenosné varhany pro potulné mnichy, též se na ně hrálo na šlechtických slavnostech a poutích pod širým nebem.

Podle Bělského (1984) je pozitiv je příkladem malých varhan, ale mohou být též samostatným nástrojem, který je součástí klasických velkých nástrojů. Využívají se také pro hru v klasickém barokním orchestru.

Varhany bývají umístěny především v kostelech, v koncertních síních, obřadních místnostech a uměleckých školách. Také na varhany je provozována nejen umělecká, ale též nonumělecká hudba. Dnešní hra na varhany je z velké části umělecká, tzn. předem daná předloha písň.

Bohužel se ve hře vytrácí improvizace hry na nástroj. Konzervatoře improvizaci vyučují, jen hrstka varhaníků je ale v tomto oboru vzdělaná a většina varhaníků jsou amatéři.

Dalším důvodem, proč nonarticiální hudba není oblíbená mezi posluchači, je přetrvávající tradiční pohled na varhany. V tomto rozdělení hraje velkou roli vzdělání varhaníků a jejich ochota či neochota riskovat. Odborníků na nonartificiální hudbu provozovanou na varhanách je v českých zemích málo.

3. Harmonia

Harmonium je jazýčkový nástroj, ale na rozdíl od varhan, kde zvuk vzniká pomocí stlačovaného vzduchu do různě dlouhých píšťal, je zvuk harmonia vyluzován průchodem vzduchu přes malé plíšky (Modr, 1982). Řadí se do nástrojové skupiny aerofonů. Předchůdcem dnešních harmonií jsou čínské ústní varhany šeng, které v 18. století pronikly do Evropy. Jeden z jejich předchůdců byl regál, tedy měchové zařízení vydávající zvuk. Harmonium je ale opatřeno dvěma měchy, které hráč stlačuje nohama.

Zvuk harmonia je z velké části kombinací tahací harmoniky a akordeonu. Tento zvuk není pro posluchače tak líbivý, proto se koncertní provedení varhanní hudby provádí většinou na klasické varhany.

První příklady harmonií jsou datovány kolem roku 1840, kdy tento nástroj patentoval pařížský nástrojař Alexandre Francois Debain. Harmonium se dále rozšiřovalo až do 20. století. Jejich velké rozšíření proběhlo na přelomu 19. a 20. století. Tento nástroj byl pořizován jako méně nákladná prvotní investice či náhrada nefunkčních varhan. Důležitým aspektem pro tento rozvoj byla též přenositelnost nástroje, jeho údržba, jednoduché ovládání hráčem, který při hraní nepotřeboval kalkanta (šlapače nebo tahače měchů). Nejstarší kousky jsou dnes i památkově chráněné.

Mnoho známých autorů vytvářelo skladby přímo pro harmonium, např. Antonín Dvořák, Leoš Janáček, Claude Debussy či Ferenc Liszt. Jedná se většinou o skladatele, kteří psali v 19. století, ale i v průběhu 20. století se používaly harmonia i v moderní hudbě, kde například britské skupiny Beatles a Pink Floyd hrají své písně s doprovodem harmonií (Pump organ, 2018). Za zmínku též stojí, že tyto nástroje se vyskytovaly i v hospodách.

4. Historie varhan a harmonií

4.1. Historie varhan

Prvním doloženým výrobcem varhan již v roce 246 př. n.l. byl Thésibios z Alexandrie a jeho manželku Tais byla označena za první varhanici. Tento nástroj byl spíše podobný harmoniu a nazýval se hydraulos. V tomto nástroji se zajišťoval vzduch pomocí složitého hydraulického zařízení (Modr, 1982, s.144).

Podle publikace Dějiny varhan a varhanní hudby v Evropě Milana Šlechty (1985) se tyto varhany používaly zejména v Egyptě a na Blízkém východě, dále v Albánii v 6. – 12. století. V této době se již varhany objevují i v Evropě. Většího využití zaznamenaly v období 12. – 16. století, kdy se začal rozmáhat trend gregoriánského chorálu. Varhanní hudba se soustřeďovala do kostelů. Varhany sloužily jako doprovod k lidskému zpěvu a byly pouze jednohlasné. V pozdějších dobách vznikají drobnější nástroje regál, portativ nebo pozitiv. V renesanční době s rozvojem polyfonní hudby se hra na varhany musela přizpůsobovat novému způsobu komponování. Následně byl počet lidských hlasů omezen většinou na 2–3. Bylo tomu hlavně z důvodu toho, že hlasy byly „podkresleny“ varhanním doprovodem, který již nebyl jednohlasný, ale již minimálně dvouhlasný. Nejvýznamnější představitel tohoto hudebního přelomu byl Giovanni Pierluigi da Palestrina.

Za husitské revoluce byla v Čechách část nástrojů zničena, ale v následném období 100 let byly nástroje ve většině případů vráceny zpět. V českých zemích jsou zaznamenány nejstarší skladby psané přímo pro varhany v Jindřichově Hradci, které byly psané na sklonku 15. století. K těmto skladbám byly též nalezeny učebnice tvorby skladeb pro varhany.

Z doby rozvoje polyfonní hudby je dochováno velmi mnoho skladeb a v poslední době se znovu nalézají. Dodnes nejvýznamnější varhany a varhanní skladby v Evropě vznikly v době baroka. Hlavním představitelem byl známý německý varhaník Johann Sebastian Bach, jehož dílo je ve varhanní hudbě zatím nepřekonané. V této době byl již základní počet 4 hlasů běžně používán při hře na varhany.

V 18. století zaznamenaly varhany v celé Evropě svůj zlatý věk. Z Čech odcházeli zajímavé hudební osobnosti do celého světa, z nichž mnozí byly také výbornými varhaníky, např. Bendové, Jan Dismas Zelenka.

V 18. století též byli Pražští varhaníci důležitým článkem v rozvoji hry a šíření osvěty. Jedním z hlavních představitelů byl varhaník Josef Seger, jeho učiteli a předchůdci byli Felix Benda, Bohuslav Matěj Černohorský a Jan Zach. Segerovými známými žáky byly např. Jan Křtitel Kuchař, Jan Antonín Koželuh, Karel Blažej Kopřiva či Josef Mysliveček (Wikipedia Seger, 2018).

Též varhanáři byli na špičkové úrovni a jejich díla patří ke klenotům českých kůrů, např. Josef Gartner, Johann a Anton Rusch, Jan Antonín Krásný, Vojtěch Jiří Dvorský, Bedřich Semrád.

V 19. století byly do varhan uplatňovány nové technické změny, např. pneumatická traktura. Též změny v hudebním vkusu se projeví v časté přestavbě varhan a nahrazení malých 4' a 2' píšťal píšťalami 16' a 8', jež se projeví též na změnách varhanních skříní.

V té době mnoho skladatelů, ale i varhaníků psalo malé či rozsáhlé skladby pro varhany, například lze uvést Bedřicha Antonína Wiedermanna, Camilla Saint-Saënsa, Antonína Dvořáka. Malé formy varhan či harmonia byly též nedílnou součástí domácích salonů a salónek movitých občanů, kde se konala četná setkání národních obrozenců a vlastenců. Při těchto setkáních se provozovala hudba, zpívaly národní písně, recitovaly básně, četly romány, řešila politická situace a další.

V tomto století nastal rozvoj v harmonii, tedy i radikální změny v barvě a rozsazích rejstříků. V této době je zaznamenán větší trend v oblasti napodobování dalších hudebních nástrojů. Pro příklad lze uvést flétnu, trombon a jiné.

Ve 20. století se s rozvojem elektřiny objevují první elektronické varhany. S tím jsou spojeny i čistě digitální varhany – Hammond, Vincourt a s rozvojem techniky i nahrávky skutečných varhan, tj. sámkování. V pozdějších letech minulého století se rozšiřují keyboardy, které v sobě obsahují umělé zvuky varhan. V dnešní době je již pořízeno několik nahrávek s varhanní hudbou a vzniká všude na světě a je i po celém světě distribuována a některými posluchači vyhledávána.

Podle Koukala & Otčenáška (2017) byly během posledních století velké změny v nahlížení na varhany. Pro příklad lze uvést, že od roku 1880 byla chráněna zejména varhanní skříň, od roku 1970 se zachovával tvar a dispozice varhan, ale nehledělo se na původní materiál, od roku 1990 se ochraňuje původní zvuk, tlak vzduchu na píšťaly, intonace a teplotu.

Podle Černý a kol. (1983) měli do konce 18. století hráči hru na varhany jako svoje hlavní povolání nebo měli hru na varhany ve svém kantorském povolání. Vyskytovali se také kombinace s prací varhanáře nebo muzikanta s hlavní obživou jako světského hudebníka pro město. V současné době varhaníci působí buď jako profesionální hudebníci (velmi málo) či laičtí (většina), kteří ve většině případů nejsou smluvně vázáni.

Hudební vzdělání v minulosti probíhalo v kláštřích, kde se učili žáci kompozici, hře na hudební nástroje, zpěvu. V dnešní době výuka hry na varhany probíhá spíše na ZUŠ a konzervatořích. V roce 2018 bylo na HAMU 10 studentů na oboru Varhany oproti 37 studujícím na Klavíru (HAMU, 2018).

4.2.Konstrukce varhan

Základním znakem varhan je jejich dřevěná skříň, ve které je nástroj umístěn, a prospekt varhan, který utváří jejich vizuální umělecký dojem. Dále jsou viditelné kovové píšťaly v nejrůznějších tvarech a provedení.

4.2.1.Varhanní skříň

Varhanní skříň tvoří vnější obal varhanního nástroje. Je buď nasazena na varhany, nebo je do ní přímo postaven varhanní nástroj. Takto je vlastně skříň hlavním udržovatelem tvaru varhan. Tvar skříně musí splňovat architektonické, estetické a akustické vlastnosti, které pracují s prostorem. Varhanní dřevěná skříň plní též funkci skříně zvukné. Proto je důležitá nejen estetičnost skříně, ale také její praktický hudební význam pro rezonanci. Prospekt, tj. přední strana varhan, je směřován proti oltáři a vytváří jeho protiklad v prostoru lodi kostela.

4.2.2.Varhanní nástroj

Varhanní nástroj je základní součástí samotného hudebního nástroje a nachází se ve varhanní skříni. Základními součástmi jsou měch, vzdušnice, píšťaly, traktura a hrací stůl.

Čerpací měch je základní součástí varhan a díky němu je dodáván vzduch do celého systému. Důležitá je stabilita tlaku vzduchu. Základním materiálem pro výrobu měchu je kůže, dále tkaniny nebo papír. Dnes se využívají nové moderní materiály. Varhany obsahují nejméně 2 měchy (čerpací a akumulční zásobníky), které zajišťují stabilitu tlaku a plynulost hry. Pro každý typ nástroje v průběhu historie přináležel specifický druh měchu, což při dnešních obnovách se pokoušejí restaurátoři znovu dodržovat.

Motorové čerpadlo vzduchu, jinak řečeno ventilátor, dnes patří do základní součásti varhan. Nahrazuje jeden z čerpacích měchů. Též tlak vzduchu na každou píšťalu se postupem času značně měnil, proto byly píšťaly různě upravovány nebo odstraňovány. Mechanický fyzický pohon stále existuje a (pokud možno) je nahrazen ventilátorem. Své jedinečné kouzlo stále mají varhany, které jsou dodnes obsluhovány kalkantem, tj. osoba šlapající měchy. V těchto varhanách probíhá přirozený pohyb všech součástek a pro mnoho posluchačů je z nich vydávaný zvuk líbivější než dnes již běžného motorového pohonu (Koukal & Otčenášek, 2017).

Dále následují vzduchovody z kovu, dřeva nebo pevných papírových rolí. Odtud vzduch přechází do vzdušnice.

Vzdušnice je hlavní část varhan, na které jsou posazeny píšťaly. Velikost vzdušnice určuje rozměry celých varhan. Vzdušnice obsahuje převody, které převádějí tah nebo tlak od klávesy a pouští vzduch k jednotlivým navoleným píšťálám. Je vyrobena ze dřeva. Na vzdušnici navazuje traktura.

Traktura je systém táhel nebo trubiček, který spojuje jednotlivé klávesy varhan a manubria (ovládací táhlo nebo klapka) rejstříků s ventily píšťal ve vzdušnici.

Základním typem je mechanický zásuvkový systém, kdy jsou ovládány jednotlivé tóny. V 19. století vznikl mechanický kuželkový systém, který ovládá již celé rejstříky (Modr, 1982).

Na podobném systému ovládání mechanické kuželky vznikly pneumatické systémy a ve 20. století elektromagnetické systémy.

Píšťaly jsou hlavní součástí varhan, přes které prochází stlačený vzduch ze vzdušnice a vytvářejí jednotlivé a jedinečné tóny. Lze je rozdělit podle tvoření zvuku buď retné, nebo jazýčkové (Srový, 2004). Píšťaly mají různý tvar a může se jednat buď o válcovité píšťaly, či kvádrové. Jsou vyrobeny ze dřeva nebo slitin kovů. V minulosti se vyráběly a používaly píšťaly cínové. Tyto píšťaly byly během obou světových válek zrekvírovány pro válečné účely. Po válkách byly nahrazeny levnými zinkovými píšťálami, které se vyráběly pro levné poválečné nástroje. Dnes jsou opět používány slitiny cínu a olova nejen do nových varhan, ale též jako náhrada zejména zinkových píšťal.

Každá řada píšťal má svůj osobitý zvuk, barvu i výšku tónu. Výška základní píšťaly C je rovna délce 8 stop, tj. 2,438 metrů, a značí se 8'. Již píšťala c1 má již 4', tj. poloviční délku. Mohou proto existovat píšťaly o délce od 0,05 do 64 stop (15 mm až 20 metrů).

Rejstřík je soubor jednoho typu píšťal s podobnou barvou tónů. Rozdělení a kvalita rejstříků je důležitou součástí ladění, jelikož každý rejstřík obsahuje jiný zvuk a kombinací těchto zvuků vzniká zvuk další. Ovládají se manubrii, tj. táhly nebo klapkami, umístěnými na hracím stole v blízkosti manuálů.

Základními rejstříky jsou Principál 8', Oktáva 4', Superoktáva 2', Mixtura a dále Flétna, Salicionál, Gamba. Rejstříky z krytých píšťal jsou nejčastěji Kryt malý, Kryt velký, Bourdon, Subbas, Echobas, u jazykových píšťal Trubka, Hoboj, Bombard, Pozoun, Regál, Ophicleide. Výběr rejstříků a volba jejich délky je příznačný pro každého varhanáře.

Pro základní církevní potřeby jsou nejnutnějším základem rejstříky Principál 8' a Oktáva 4', které zaplní dostatečně celý prostor kostela a řádně doprovodí zpěv lidí při bohoslužbě.

4.2.3. Temperatura varhan a harmonií

Temperatura je rozmístění 12 po sobě následujících tónů v oktávě. Existují dva základní druhy ladění píšťal, které ovlivňují možnosti výběru a provedení skladeb na nich prezentovaných.

Přirozené ladění je Pythagorejské, pro které je typická středotónová temperatura. Základní akordy C, D, E, F, G, A jsou správně naladěné, a dokonce zesílená intenzita zvuku. Ostatní hlavní akordy jsou velice rozladěné, dnes často všechny přeladěné. Přirozené ladění omezuje provádění většiny skladeb, neboť užívají akordů a tónů, které omezují jejich dokonalou interpretaci na tomto způsobu ladění jak po stránce poslechové, tak i hráčské.

Rovnoměrně temperované ladění se začalo vytvářet od doby působení Johanna Sebastiana Bacha, kdy všechny akordy byly vyvážené a každý tón měl stejnou sílu a vlastnost. Na druhou stranu též hra některých skladeb na temperovaném ladění stírá hlavní dojem z historické skladby, která pracovala s omezením přirozeného ladění.

4.2.4. Ladění varhan a harmonií

Každý hudební nástroj je nutné ladit, ani varhany nejsou výjimkou. Největší nevýhodou jsou konstrukční vlastnosti nástroje, kdy často nedovolují snadnou dostupnost ke každé píšťale a píšťaly jsou velice citlivé na ladění. Píšťaly jsou naladěny v dnešním základním frekvenčním rozlišení a to a1, tedy tón a v jednočárkované oktávě na výšku 440 Hz.

Novodobá praxe odborníků je znovunalézání původní hodnoty ladění, které nemusí přímo odpovídat dnešnímu základnímu nastavení všech hudebních nástrojů.

Ladění lze provést několika způsoby, buď seříznutím hrdla, nebo novodobě pomocí úzkého kovového pásku v těle píšťaly (Koukal & Otčenášek, 2017).

4.2.5. Hrací stůl

Hrací stůl je část varhan, díky níž se celý nástroj ovládá. Jedná se o samostatně stojící pult s více než jednou manuální klaviaturou a alespoň jednou pedálovou klaviaturou. Dále na něm vyskytují vhodně umístěná táhla rejstříků (možnost volby rejstříků), které pomocí traktury ovládají celý nástroj.

Existují 2 možnosti klaviatur. Buď se jedná o běžnou klaviaturu, která je běžná i u klavíru. Nebo další možností vyskytující se u varhan je takzvaná zkrácená nebo lomená oktáva. Jedná se o specifičnost českých varhan, ale s touto oktávou se můžete setkat i u některých nástrojů

v příhraničí. Na této oktávě nelze hrát většinu děl Johanna Sebastiana Bacha. V 19. století byly často tyto zkrácené oktávy rušeny a píšťaly k nim vedené byly upraveny podle dnešních zvyklostí. Jelikož se opravy a obnovy varhan v dnešní době vrací k původnímu stavu, znovu a častěji je tento způsob navrácen do varhan. Nejnižší lomená oktáva je zkrácena pouze na 8 tónů. Z důvodu hudebních i technických změn byly postupem času přidány tóny cis a dis. Pro nedostatek místa na manuálu byly tyto příslušné klávesy přidány nad klávesy d a e (Modr, 1982).

4.2.6. Konstrukce digitálních varhan

Jedná se buď o malé přenosné klaviatury, nebo střední nepřenosné nástroje. Mají nepřehledné množství rejstříků. Jedná se hlavně o cvičný nástroj. K jeho plnému zvuku je někdy zapotřebí využití digitální techniky, přídavných reproduktorů či k zapojení k počítači. Varhany mají v sobě nahrané tóny skutečných varhan, tj. samplování. Není k nim potřeba ventilátorů, ale je k nim potřeba elektrického proudu. Zvuk těchto varhan není autentický a libozvučný a podle mínění některých varhaníků časem nudí. Dnes je často využíván v kostelech jako náhražka dřevěných varhan, ale zvukové a technické nedostatky tohoto nástroje se časem vždycky projeví.

5. Místa instalace nástrojů

Existuje několik možností, kde jsou nástroje postaveny. Nejčastěji jsou umístěny v kostelech na kruchtách. Varhany jsou zde umístěny napevno. Harmonia se v kostelech nachází buď na kruchtě, u oltáře, nebo na různých vhodných i nevhodných místech. V evangelické církvi jsou spíše využívány harmonia.

Dále se lze s nástroji setkat na farách. Typickými nástroji jsou zde většinou harmonia, portativy, pozitivy nebo regály. Varhany většinou nebyly na taková místa vůbec umísťovány, ale dnes se z ekonomických a klimatických důvodů bohoslužby konají na farách, např. v Bělé pod Bezdězem.

Další možností, kde mohou tyto nástroje stát, jsou školy. V základní a středních školách se prakticky nevyužívají, jejich zvuk je nahrazen keyboardy, či tablety. V základních uměleckých školách se varhany vyskytují většinou za předpokladu, zda je hra na tento nástroj v dané umělecké škole vyučována. Další možností umístění varhan jsou konzervatoře a vysoké umělecké školy. Zde bývají umístěny nepotřebné varhany z kostelů nebo jsou nástroje postaveny přímo na míru, aby vyhovovaly pedagogickým účelům. Harmonia jsou ve školách též umístěna, ale nejsou hlavním cvičným nástrojem.

Varhany jsou též často stavěny i pro koncertní sály. Harmonia v koncertních sálech se dnes nalézají velmi zřídka. Pro příklad v Praze jsou varhany postaveny v koncertním sále Bohuslava Martinů na HAMU, ve Dvořákově síni v Rudolfinu či v Kongresovém centru na Vyšehradě.

Drobné přenosné nástroje mají hudebníci často i ve své domácnosti. Může se jednat i o varhany stavěné na míru, většinou se ale jedná o přenosné nástroje, případně elektronické digitální varhany.

Varhany a harmonia jsou velice citlivé na změny klimatických podmínek. Proto nejlépe vyhovuje jejich umístění v kostelech. Kostely jsou z velké části stavěny z kamene. Nedochází tedy v nich k velkým klimatickým změnám, vysychání, mrazy a jiné. Musí se též zohlednit technický stav kostela, statika krucht a celého kostela, jelikož varhany jakožto nástroj jsou velmi objemné a těžké. Potřeba je též omezit přímé sluneční osvětlení a zachovat dostatečnou vlhkost dřevěných částí nástroje.

6. Získávání, motivování a vzdělávání varhaníků a varhanářů a dalších zúčastněných

Většina varhaníků je bez vzdělání a jen malá část se dále vzdělává. Získávání nových varhaníků může spočívat v rodinné tradici nebo osobním zájmu po poslechu a následné zkoušce. Jejich motivací může být touha po prosazení či rodinná tradice.

Pokud se varhaníci chtějí dále vzdělávat, lze jej uskutečnit dvěma způsoby. Jedná se o institucionální vzdělání. Toto vzdělání probíhá na ZUŠ a dalšími úrovní tohoto vzdělání jsou konzervatoře a vysokoškolské hudební akademie. Další možností je vzdělávání pomocí kurzů, které jsou zacílené na konkrétní dovednosti, týkající se výuky varhan. Na těchto kurzech se varhaník vzdělává nejen ve hře na samotný nástroj. Probíhá zde též výuka improvizace, fyzikálních a chemických vlastností nástroje, jejich technické zabezpečení a též údržba nástroje. Jelikož se ZUŠ i konzervatoře věnují především mladým varhaníkům, tyto instituce nejsou tak využívány. Pro tyto studenty není tento nástroj tak oblíbený a poptávka od studentů není tak velká. Proto jsou tyto třídy zaměřené na hru na nástroje otevírány jen velmi v malém množství z kapacitních a organizačních důvodů. Bohužel není takové množství odborníků, již by tento nástroj mohli vyučovat. Specifické vzdělání varhaníků poskytuje Církevní konzervatoř v Opavě. Jedná o státní školu a stavba byla poskytnuta Řádem německých rytířů (Konzervatoř Opava, 2018). Oproti jiným konzervatořím na této konzervatoři může student studovat Trojbor církevní hudba (hra na varhany, zpěv, sbormistrovství).

Samotné vzdělávání amatérských varhaníků probíhá většinou samostudiem či soukromými lekcemi. Vyučujícími jsou většinou učitelé hry na klavír nebo současní varhaníci, od kterých následně přebírají jejich nástroje. Tento způsob má své určité výhody, mezi něž patří dobré znalosti specifik nástroje, jelikož každý nástroj je v podstatě unikát. Nevýhodou je, že varhaník je limitován pouze na daný nástroj a má předané pouze základní znalosti od učitele. Pro amatérské varhaníky též probíhají kurzy. Jedná se většinou o soukromé kurzy, které se zaměřují zejména na znalosti hudby nebo na improvizaci znalosti. Nedá se tedy už mluvit o čistě amatérských varhanících, ale jedná se již o amatéry částečně vzdělané. Tyto kurzy jsou většinou organizovány různě po republice a jsou pořádány většinou pod záštitou katolických biskupství a arcibiskupství. Tyto kurzy jsou většinou poskytovány v sídlech diecézí, které pro rozlehlost území je limitující. Cílem těchto kurzů je alespoň sjednotit základní úroveň amatérských varhaníků a vštípit základní konstrukční znalosti a zlepšit jejich interpretační schopnosti.

Dalším důvodem, proč varhaníci jsou většinou amatérští, je neochota či nemožnost zaplatit profesionální varhaníky. Církve nedisponují dostatečnými disponibilními finančními prostředky potřebnými na zaplacení profesionálních varhaníků. Z tohoto důvodu jsou církve nuceny využívat služeb dobrovolníků. Na druhou stranu je nutno uvést, že bez těchto dobrovolníků by

ve většině dnešních kostelů varhany nezněly, zejména na venkově a v malých městech. Jen někteří církevní varhaníci dostávají adekvátní plat. Peníze dostávají i amatéři, je to velmi omezené a ve většině případů se jedná jen o symbolické zaplacení cestovních nákladů. Z toho všeho plyne, že většina varhaníků v České republice splňuje princip dobrovolnictví.

Následující tabulka 1 shrnuje výhody a nevýhody amatérských varhaníků.

Tab. 1 Výhody a nevýhody amatérských varhaníků

výhody	nevýhody
Malé personální náklady, nízké požadavky na nástroj a jeho technický stav	Méně kvalitní hra, nevyužívání celého nástroje, zhoršená údržba nástroje
Možnost sebeuplatnění, není vyžadována velká hrací zručnost	Degradace dobrovolnictví, ochota a altruismus je až zneužíván

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

Celkově je vzdělávání většiny amatérských hráčů na varhany a harmonia nesystémové. Samotná hra na harmonia či jejich stavba se již skoro nevyučuje, jelikož harmonia jsou považována za něco vedlejšího a dočasného. Což se dá považovat za paradox, jelikož harmonia jsou zde i více než 100 let.

Samotné varhanářské vzdělání se dnes soustřeďuje do krnovského učiliště. Tato škola vznikla v roce 1992 jako učiliště pro budoucí zaměstnance firmy Rieger–Kloss. Zánik největší varhanářské firmy Rieger – Kloss v březnu 2018 ale neovlivní chod školy, která je jediná v České republice zabývající se výchovou výrobců a opravářů varhan (Česká televize, 2018). Nyní následný rozvoj varhanářů probíhá v malých soukromých varhanářských dílnách. Některé tyto dílny jsou zároveň rodinnými firmami, jako příklad lze uvést Žlutek a syn ze Zásady.

Další vzdělávání je omezené, jelikož je potřeba vlastnit certifikát varhanářské dílny. Hudební a technicky odborné vzdělávání organologů a duchovních správců, kteří nejvíce rozhodují o vývoji stavu varhan, není v současné době řešeno. Pokud je duchovní správce hudebníkem, často se o své nástroje pečlivěji stará.

7. Zákonná nařízení k ochraně varhan

Tato opatření jsou vydány a kontrolovány orgány, jimiž jsou Národní památkový úřad (NPÚ), či Ministerstvo kultury České republiky (MK ČR). Nejdůležitějším dokumentem je zákon č.20/1987 Sb. o státní památkové péči.

V minulosti byly varhany považovány za nemovitý majetek, proto jako součást stavby byly též prohlášeny za kulturní památku. Dnes jsou součástí movitého inventáře kostela, přestože nahlížení odborné veřejnosti stále pracuje s varhanami jako nemovitým majetkem kostela. Tento dvojitý pohled odborníci vyřešili tím, že varhany zapsaly jako součást stabilního mobiliáře typického kostela (Koukal, 2006).

V památkově chráněných budovách můžeme nalézt památkově chráněné varhany. Jedná se o součást stabilního mobiliáře. Tyto varhany mají určitá svá specifika a seznam těchto památkově chráněných nástrojů spravuje NPÚ. Dnes většinu nechráněných nástrojů (i když jsou některé i více než 70 let staré) tvoří harmonia a varhany umístěné v obřadních či pohřebních síních nebo o harmonia v církevních prostorech (fary, modlitebny).

Na varhany lze pohlížet i novým způsobem a děje se tak díky užší spolupráci Akademie múzických umění a Národního památkového ústavu. Vznikají odborné certifikované firmy, které mohou opravovat nejcennější nástroje. Tyto firmy též úzce spolupracují s NPÚ. V dnešní době je jen úzká hrstka varhanářů, z čehož vyplývá, že opravy jsou velmi omezené, či přehnaně drahé. Bohužel jsou nařízení obcházena, jelikož ne všichni si mohou dovolit takovou investici, a tak se některé opravy dělají svépomocí, aby se na nástrojích mohlo vůbec hrát.

Po roce 1989 bylo vytvořeno mnoho novel zákona a prováděcích předpisu, aby reflektovaly nové pohledy na varhany, na kterých úzce spolupracují NPÚ a např. HAMU. Vzniklo mnoho publikací, např. *Péče o varhany a zvony, jejich památková ochrana* od Petra Koukala (2006) a *Problematika restaurování zvuku varhan* od Petra Koukala & Zdeňka Otčenáška (2017).

Ze začátku (rok 1880) byla chráněna zejména varhanní skříň. Dále od roku 1970 se zachovával tvar a dispozice varhan, ale nehledělo se na původní materiál. Později (od roku 1990) se ochraňuje původní zvuk, tlak na píšťaly, intonace a teplotu. V současné době (od roku 2000) je snaha o zachování autenticity nástroje jak v hmotné části, také i v nehmotné, tj. zvukové vlastnosti.

Při současném názoru NPÚ na varhany je hlavním cílem to, že každé varhany či harmonia jsou jedinečné. Další nový pohled definuje organizace UNESCO. „*Varhany jsou typickou památkou, která představuje reálný prvek hmotných a nehmotných složek kulturního dědictví*“ (Koukal & Otčenášek, 2017, s.14).

Dnešní zaměření památkářů a varhanářů se zaměřuje na zachování podstaty varhan, tj. zachování zvukových vlastností píšťal a jejich naladění. Již se tolik nezaměřují na technické dispozice nástroje. Reflektují se též názory varhaníků, že všechny skladby se nedají hrát na všechny nástroje.

Nyní se ochrana varhan zaměřuje na kulturní stránku nástroje. Původní myšlenka byla, aby využití těchto varhan zůstalo a historické součásti zůstaly, což by se mělo zachovat velmi striktně. Nyní se tedy památkáři zajímají i o funkčnost nástroje a potřebu nových součástí (MK ČR, 2018). Tím chtějí bojovat proti současné záměrné snaze o zbavení se problémových nástrojů. Jedním z prostředků, jak tento koncept naplnit je záměrné oddalování obnovy varhan.

Zákon o památkové péči stanovuje, že rozsáhlé obnovy na nástrojích mohou provádět pouze certifikované firmy. Těchto certifikátů dosáhne bohužel jen málo varhanářských firem. Též odborná renovace a obnova musí splňovat přesné historické, estetické, zvukové a památkářské požadavky. Výše uvedený postup je tedy mnohem nákladnější než postavení nových varhan podobných těm původním. Často se tedy stává, že tyto zákonné požadavky jsou obcházeny a varhany jsou necertifikovaně opraveny. Tím se nástroj nenávratně poškodí. Na druhou stranu jsou tyto zásahy často jediným prostředkem, jak nástroj zachránit.

Ministerstvo kultury vypisuje dotační programy nejen na nemovité kulturní památky nebo památkové zóny, ale též i na movité kulturní památky, mezi které začleňuje i varhany. Program na restaurování movitých kulturních památek poskytuje finanční podporu zejména na nejvýznamnější nástroje, kdy do projektu není zapojena obnova kostela. Dalším cílem Programu je podle Usnesení Vlády ČR z roku 1997, že *„využití restaurovaných movitých kulturních památek ke zvýšení atraktivity a vypovídací schopnosti o historické a umělecké hodnotě dochovaných historických interiérů zpřístupněných veřejnosti pro výchovně vzdělávací nebo náboženské účely.“*

Podmínkou přidělení finančních prostředků na varhany je jejich ohrožení v důsledku dlouhodobé nedostatečné péče a jejich zápis v Ústředním seznamu kulturních památek. Vlastník kulturní památky se musí finančně spolupodílet v předepsané výši na obnově.

V tabulce 2 jsou vyjádřeny hodnoty finančních prostředků vynaloženými na varhany v Diecézi litoměřické z fondů MK ČR a též počet obnovovaných varhan.

Tab. 2 Obnova varhan v DLTM

rok	Varhany v DLTM	Celková částka
2013	2	240 000
2014	2	350 000
2015	3	330 000
2016	2	545 000
2017	2	500 000
2018 (plán)	2	530 000

Zdroj: Program restaurování kulturních památek MK ČR

Další možností financování je užití prostředků určených na obnovu kostelů z Programu obnovy kulturních památek prostřednictvím ORP. Financovány z tohoto programu jsou např. opravy kruchty kostela, aby zde mohla proběhnout oprava či obnova varhan. Tyto prostředky lze též uplatnit na obnovu varhan.

Nutná podmínka na poskytnutí těchto finančních prostředků z tohoto programu je spoluúčast vlastníka kostela. Jedná se o 20 % z celkové hodnoty opravy.

V tabulce 3 jsou vyjádřeny hodnoty finančních prostředků poskytnutých z Programu ORP v Mělníku a Mladé Boleslavi (MK ČR, 2018) a počet kostelů, ve kterých byly vykonány tyto obnovy. Tyto investice nebyly přímo na obnovu varhan, ale např. na opravu střechy. Přesto je toto důležitá investice do zachování vnitřního vybavení kostela.

Tab. 3 Program ORP v MBV

Rok	Počet kostelů v MBV	Poskytnuté finanční prostředky
2015	6 – střecha a omítky	1 359 000
2016	4 – střecha a omítky	800 000
2017	4 – střecha a omítka	930 000

Zdroj: Program ORP MK ČR

Varhany a harmonia jsou hojně umístěny v památkově nechráněných kostelech, v obřadních a pohřebních síních, či farách a modlitebnách. Tyto nástroje jsou v dnešní době již více než 70 let staré a v mnoha případech jsou historicky velice cenné. Proto bude v budoucnu nutné tyto nástroje zapsat jako kulturní památky, protože jinak bude velice snadné zlikvidovat je bez následků.

8. Sekundární trh s varhanami

Přestože NPÚ po mnoho let považoval varhany za nepřenositelnou součást kostela, obchodovalo se s nimi a v minulosti to bylo velmi častým jevem. Jednalo se zejména o odprodej varhan z bohatých klášterů, nebo z kostelů, které byly po roce 1781 zrušeny. Dnes se varhany a zejména harmonia považují za movitý majetek, který je součástí kostela a je i takto chráněn.

Varhany z velkých měst či z Prahy se v minulosti prodávaly za účelem získání peněžních prostředků na výstavbu nových a modernějších varhan. Hodnotné dochované varhany můžeme tedy nalézt na venkově, zejména v nejopuštěnějších lokalitách, nebo se například jedná o místa, která se nacházejí v bývalých Sudetech. Další možností tohoto odprodeje bylo, že do nových varhan se používaly součástky ze starých kousků. S tímto jevem se můžeme setkat například v Holanech na Českolipsku či v Březně u Mladé Boleslavi. Dále byly starší, ale funkční části varhan, např. píšťaly, měchy nebo vzdušnice adaptovány a znovu použity do nových nástrojů. Proto dnes nově vypadající varhanní nástroj může být velice cenný. Nejčastěji se z původních varhan využívala skříň a do ní byl vestavěn nový varhanní nástroj. Tyto způsoby jsou prováděny dodnes, např. obnova varhan v Mělníku, kde znovu byly použity prospektové varhanní píšťaly a část varhanní skříně a ozdob.

Dnešní novodobý trh se staršími varhanami pracuje i se zahraničními partnery, zejména z evangelických církví. Přeprodávají se všechny druhy varhan a harmonií, například ČCE Hradec Králové.

Na českém trhu je nabídka klasických varhan omezená. Na druhou stranu nabídka starších harmonií, digitálních varhan a keyboardů je v přebytku.

V dnešní době probíhá prodej hlavně ze zahraničí, ale varhany jako celek se až na výjimky neprodávají. Na domácí trh se přivážejí harmonia, digitální varhany či keyboardy.

Prodej pneumatických varhan je omezen zejména z důvodu konstrukčních vad, tedy spíše se přeprodávají pouze píšťaly, hrací stůl a části skříně. Jejich pneumatická traktura není předmětem prodeje.

9. Varhany v církevním prostředí

V hlavních křesťanských náboženstvích se používají hudební nástroje, zejména varhan, pro liturgické účely. Též v židovských synagogách byly v 19.století stavěny varhanní nástroje, ale pro bohoslužebné účely nejsou využívány.

V katolické církvi byly vždy striktní předpisy, jaké hudební nástroje mohou být používány během bohoslužebných obřadů. V průběhu historie se na kruchtách kostelů vystřídalo mnoho druhů hudebních nástrojů a hlavním nástrojem, na který církev nejvíce dbala, byly varhany.

Dnes proto varhany patří do základního inventáře kostela. Z důvodu častého přesunu varhan, harmonií a portativů během 20. století a též z důvodu změny metodiky památkové péče nejsou mnohé varhany zapsány v inventarizačních spisech každého kostela. Proto lze dnes nalézt v kostele např. harmonia, o kterých je známo jen to, kdo byl jejich autor či kde byly naposledy umístěny.

9.1.Využití varhan při liturgii

Varhany jsou základním liturgickým hudebním nástrojem katolické církve, což bylo nejvíce řešeno v dokumentu *Moto proprio* Pia X. o posvátné hudbě (SDH.cz, 2015). Tento dokument vznikl 22. listopadu 1903 a definuje posvátnost hudby a správnost jejích forem, kdy hudba musí být posvátná a pravým uměním. Varhany jsou tedy základním liturgickým hudebním nástrojem katolické církve.

Otázka posvátné hudby při liturgii je též rozebírána v dokumentu *Konstituce* “*Divini cultus sanctitatem*” vydaný Piem XI. o posvátné hudbě z 20. prosince 1928. Zde jsou řešeny varhany jakožto velkolepý a velebný nástroj, sloužící při liturgii. Je zde také upravena účast lidu na liturgii, na což jsou varhany velmi využívaným nástrojem (aby lidé nezpívali jeden přes druhého).

Po druhém vatikánském koncilu, který zasedal v letech 1962–1965, byly varhany určeny jako hlavní hudební nástroj katolické církve. Varhany nejen zahajují nebo ukončují liturgické obřady, ale také plní funkci vyplnění prodlev během bohoslužeb. Liturgie je rozdělena aktivním zpěvem s doprovodem varhan (Katopedia, 2015).

9.2.Využití varhan v obřadních a pohřebních síních

Nástroje nacházející se v obřadních a pohřebních síních jsou až na výjimky elektronické. Varhany v obřadních síních se využívají hlavně při svatbách, ale také při dalších slavnostních příležitostech, jedná se např. při předávání vysvědčení, nebo při předávání různých ocenění.

Varhany se dnes v omezené míře využívají i při pohřbech. Ve většině pohřebních síní se využívá reprodukováná hudba. Důvodem je nedostatek varhaníků, ale též také pro to, že pohřby většinou probíhají ve všedních dnech. Proto se jen ve velice malé míře provádějí světské i církevní pohřby s doprovodem varhan.

9.3. Využití varhan pro koncertní hudbu

Tento způsob používání nástroje byl znám od středověku, kdy již probíhaly varhanní koncerty v kostelech. Dále byly portativy a regály používány jako doprovod zpěvu potulných mnichů.

V 17. a 18. století byly koncerty součástí běžného užívání kostela, ale byly omezeny církevními předpisy. V 19. století s velkým rozvojem varhan se provozují koncerty zpěváků s doprovodem varhan nebo samostatné varhanní koncerty. Z důvodu vyšší rozmanitosti rejstříků byly varhany schopny lépe zastoupit hudebníky a zpěváky. Od 20. století se provozují souběžně všechny druhy koncertů zapojující varhany – varhany nebo varhany s doprovodem. Dnes jsou varhany využívány pro koncerty s animačními projekty zaměřenými na konkrétní cíl – sbírka na opravy či vzpomínkové koncerty. Lidé jsou ochotni jet velkou vzdálenost, pokud se jedná o známého interpreta, zajímavý program a zajímavý varhanní nástroj.

Stále se objevují mnohokrát překonaná omezení v provozování koncertů v kostelech. Největším problémem bývá neochota duchovního správce nebo nedostatečné personální zabezpečení provozu. Hlavním problémem bývá finanční hledisko. Koncert je nutné zaplatit z darů. Jen málo koncertů je natolik výnosných, že ze vstupného zůstane finanční obnos i na pořadatele. Dále problematické je kostelní klima a počasí. V kostele se často v zimě netopí, ale to, pokud se jedná o zajímavý koncert, účastníkům většinou nevádí. Problematické období je i při letních vysokých teplotách a suchu. Varhany v této době nemusejí hrát buď z důvodu špatné údržby, nebo z důvodu konstrukčních vad.

9.4. Animace kostelů a varhan

Animace sakrálních staveb je podle publikace Lokální a regionální kultura v České republice (Patočka a Heřmanová, 2004) jejich využívající funkce v liturgii, též reanimaci, tj. znovuzavedení liturgie do nepoužívaných prostor. Jedná se o znovutevření se světu. Animační projekty mají za cíl vytvořit společenství lidí se stejným cílem. Do těchto animací se velmi často zapojují varhany. Hlavním příkladem tradiční liturgické animace jsou bohoslužby. Jedná se většinou o velké církevní svátky, kterými jsou Vánoce a Velikonoce, ale také poutě a posvícení.

Mezi nejznámější animační projekty zaměřené na kostely je Noc kostelů. Tato akce probíhá po celé České republice. Během níž můžeme zaslechnout prezentaci varhan nejen varhanními koncerty, ale také přednášek o samotných varhanách. Pořady o varhanách, varhanících a slavných skladatelích pravidelně vysílá Český rozhlas – Vltava a též od roku 2018 převzal z Českého rozhlasu – Dvojka vysílání nedělní bohoslužby, kde často zaznívají varhany.

V posledních letech se rozmáhá církevní turistika. Do projektů, s níž spojených, se často konají výlety za varhanami (např. Festival varhany znějící nebo Putování za varhanami DLTM).

Další méně častou možností jsou otevřené kostely, v nichž se hraje. Toto je velmi málo viditelné. Varhaníků je málo a většinou se jedná o varhaníky amatéry, pro které je varhaničení koníčkem.

Další animací je též to, že v koncertech probíhají koncerty místních hudebníků. Jako příklad lze uvést koncerty mladých hudebníků např. v Byšicích, Mšenu, Mělníce a jiné. Samotná animace varhan má svá specifika. Jejich hlavními cíli jsou poslech či hra na nástroj a dále objevování zaniklých varhan a jejich prezentace veřejnosti k získání mediálních, finančních a dalších podpor.

Po republice jsou též organizované různé varhanní festivaly. Pro příklad lze uvést Prahu, Ostravu a též Haydnovy hudební slavnosti se pořádají zejména v kostelech a v dalších církevních budovách. Největším varhanním festivalem je Český varhanní festival. První ročník se uskutečnil v roce 2007. Letos je to již 12. ročník celorepublikového festivalu. Je věnován historickým varhanám ve vybraných městech a obcích v České republice. Letos se jednalo např. o města Bor u Tachova, Mikulov, Krásno, Přelouč, Třebotov aj. Zakladatelem tohoto festivalu byl Adam Viktora, varhaník a dirigent, vedoucí Ensemble Inégal, který se zabývá hudbou vrcholného baroka, orchestr často obsahuje malé varhany nebo harmonium. Celý festival se koná za finanční pomoci Ministerstva kultury ČR (Český varhanní festival, 2018).

Spojení hry na varhany nebo přímé zapojení účastníků koncertu, např. zpěvem, patří k nejoceňovanějším animačním projektům. V tomto duchu se ve většině konají různé animační projekty na záchranu varhan.

Další velmi účinnou animací je přímé zapojení oslovovaných, jedná se většinou o spoluúčast na projektu. Jedná se například o adopci píšťal. Tento je můžeme vidět například na Bozkově a v Dobřanech. Výtěžky z varhanních koncertů jsou použity buď na varhany, na které je hráno, nebo na varhany jiné. Jako příklad můžeme uvést varhanní koncert v Rudolfinu na podporu výstavby varhan na Pražském hradě do kostela svatého Víta, Václava a Vojtěcha.

Ve finanční pomoci a propagaci se zapojují různé organizace, pořádají hudební představení nebo jiné animační činnosti a přinášejí přímé či nepřímé napojení na projekt.

Všechny tyto již zmíněné animační programy jsou prezentovány různými marketingovými metodami. Prostřednictvím internetu a televize se vysílají různé reportáže a další propagační reportáže animačních projektů. Lokální animace je rozšiřována místním tiskem, plakáty a zejména WOM (neboli doporučení od známých).

10. Rozhodování o nových nástrojích či jejich obnově

V počátku rozhodování nad vytvořením nového nástroje či obnově je nutné posoudit často mnoho protichůdných otázek, které předcházejí samotné realizaci. Mezi nejčastější otázky spojené s používáním varhan patří, jak často hrát na varhany. Hojně se vyskytujícím argumentem je, že prý časté hraní ničí varhanní nástroj. Ale opak je pravdou. Nástroj byl vytvořen k častému užívání, a nejen pro okrasu. Pravidelným hraním se mění vzduch, mechanika se pohybuje a červotoči a jiný hmyz také tolik nepůsobí a případní ptáci se nemohou uhnízdít. Jejich dlouhodobé nepoužívání končí nejlépe visením tónu nebo nehrajícím rejstříkem. Dále pokračuje zpuchřelostí kožených částí. U nástroje, který není používán, je velmi častý výskyt vad. Jako příklad můžeme uvést zatuhnutí mechaniky, ucpaní píšťal, unikající vzduch, zpuchření míšků a prach.

Další častou otázkou je, zda je nutné provádět radikální opravy nástroje, nebo stačí jejich základní zprovoznění. Pro liturgické uplatnění stačí základní zprovoznění, které se nejčastěji provádí. Na velké obnovy nejsou nejen finanční prostředky, ale není též silná společenská poptávka. Existuje mnoho projektů na obnovu varhanních nástrojů, ale nejdříve je jen zprovozní a pak následné animační projekty iniciují jejich rozsáhlejší obnovy.

V poslední době se též vyskytuje otázka, zda se mají instalovat ventilátory na každém nástroji. Odpověď není jednoznačná. Na kladnou odpověď ukazuje, že hra na varhany není závislá na kalkantech. V dnešní době je problém nalézt někoho, kdo by šlapal měchy. Ventilátory zajišťují stabilní přísun vzduchu a u větších či nových nástrojů nelze již měch naplnit pomocí šlapání kalkanta. V opačném případě odpovědi na otázku použití ventilátoru je skutečnost, že se měch hýbe na mechanický pohon a není závislý na elektrickém proudu, což je výhodou v kostelích, které nejsou napojeny na stálý elektrický proud či slabé jističe a výměna elektriny by byla velmi nákladná. Dalším důvodem je práce s hlasitostí nástroje.

Dalšími otázkami jsou technické specifikace varhan, které zvyšují náklady na jejich údržbu a obnovu. Nejdůležitější je poznání slabých míst varhan, neboť na tomto velkém nástroji se problémy časem opakují a často tím znemožňují jejich další užití. Z technického hlediska lze uvést určitá omezení, které navyšují financování varhan. Jedná se například omezení konstrukce varhan. Jelikož jsou varhany rozlehlý nástroj s mnoha částmi a často se tyto části opravují, je nutné se k nim dostat. Proto některé běžné opravy se mohou velice prodražit. Pro výstavbu nových nástrojů je zapotřebí zajistit statiku kůrů či přilehlých prostor k umístění ventilátorů.

Dalším důležitým faktorem je poruchovost pneumatických či elektrických traktur. Distribuce elektrosoučástek je velmi omezená a je problém některé koupit třeba za 5 let. Lze konstatovat, že mechanická traktura má dlouhodobě prověřenou spolehlivost, ale je též také poruchová.

Mezi další omezení můžeme uvést omezení píšťal. U cínových píšťal se jedná především o cínový mor, což je fyzikální proces, který mění cín na prach. Je nakažlivý a šíří se mezi dalšími předměty. Tedy pokud je napadená jedna píšťala, je vysoce pravděpodobné, že jím nakazí i okolní píšťaly, jelikož jsou relativně blízko sebe poskládané. Mezi další omezení, které jsou spojeny s píšťalami, můžeme uvést červotoče u dřevěných píšťal. V době tepla a sucha je v píšťalách malá vlhkost a hrozí jejich rozladění. Dalším omezením jsou ptáci. Ty si vytvářejí často v nepoužívaných píšťalách svá hnízda a dále se zde mohou zaklínit, což vede k neprůchodnosti vzduchu v píšťalách. Některé nástroje bohužel mají i to omezení, že k píšťalám není možné se dostat, to vede k nemožnosti jejich oprav.

Samotná vzdušnice má také svá omezení. Často je vyrobená ze dřeva, což vede k jejímu rozpadání či plesnivění působením vlhka, či sesychání působení tepla a sucha. Je často přímo napojená na vnější skříň. Vhánění vzduchu může omezit neexistence ventilátorů. K pořízení ventilátorů je též potřebná investice. Mnoho ventilátorů je velmi hlučných. Hlučné ventilátory mohou omezit samotnou hru či použití při liturgii (zapnou se a hučí přes mluvené slovo či hru varhan). Vhánění vzduchu zajišťuje stabilní tlak, ale občas je lepší mít tlak nestabilní, jelikož vše se hýbe a nezpuchří. Pro nové ventilátory je potřeba dostatečná elektrifikace. To můžeme vidět jako problém, jelikož kostely mají velmi často staré vedení, což vede k přetížení elektrické sítě. Též váha ventilátorů či měchů může ohrozit statiku některých kostelů.

Historické ladění se dnes vyskytuje jen ve velice starých a cenných nástrojích. Často obnovy nestíhají zachránit velmi poničené nástroje, jak dříve bylo uvedeno, jedná se o investičně náročnou záležitost či problém s certifikovanými varhanáři. Novodobá praxe odborníků (Koukal & Otčenášek, 2017) je znovunalezení původní hodnoty ladění, které nemusí přímo odpovídat dnešními základnímu nastavení všech hudebních nástrojů. To vyžaduje transpozici při hře a v dnešní době ji již ne každý varhaník ovládá bez dlouhodobější přípravy.

Dalším faktorem, který je třeba si zodpovědět, je omezení teploty. Někteří varhaníci hrají pouze v akordech. Může to být způsobeno umem a praxí varhaníků, či omezením samotné teploty, kdy některé tóny nedoznívají, či visí. Toto vede k omezení samotné interpretace. Omezení teploty může být způsobeno i tím, že samotná interpretace se vrací ke starým způsobům ladění (Koukal & Otčenášek, 2017).

Na závěr této kapitoly můžeme shrnout nevýhody elektrických varhan k jejich dřevěným alternativám. Jedná se hlavně Dopplerův zvukový jev, který se projevuje hlavně u digitálních varhan či keyboardů. Tyto nástroje potřebují pro svou hru reproduktory a ve většině nejsou správně upravené do velkých prostor, či kostelů. Jak již bylo zmíněno dříve, většina kostelů má starou elektroinstalaci a pro možnost hraní na tyto nástroje by byla potřebná přestavba, která v tomto rozsahu je velmi nákladnou investicí. A v poslední, neméně důležitou, nevýhodou je špatný zvukový vjem. Jedná se například o zpoždování, monotónnost a další.

11. Finance na výstavbu a údržbu varhan

Historie varhan je úzce propojená se získáváním finančních prostředků na jejich pořízení a následnou jejich obnovu. Jelikož náklady na rekonstrukci varhan byly vysoké i v dřívější době a byl problém se získáním potřebných finančních zdrojů, docházelo pouze k jejich částečné obnově, tj. používaly se píšťaly z jiných varhan, byla snaha co nejvíce částí varhan zachovat. Cílem těchto oprav bylo minimalizovat náklady na jejich obnovu. Tato činnost má dvě stránky. Jednak pozitivní, že se dochovaly původní části varhan, ale také negativní, že obnova těchto historických nástrojů je velice nákladná. Do věci navíc vstupuje kvalita zvuku varhan. Čím je větší kvalita, tím vyšší jsou náklady na rekonstrukci (nové píšťaly, vzdušnice, rozvod vzduchu, dřevěné základy varhan).

Varhany jsou podle svého poslání liturgický nástroj a jejich cílem není výdělečná činnost a primární cíl dosahování zisku. Přesto je při stavbě, údržbě a obnově varhan důležitá ekonomická optimalizace. Při jejich stavbě byla též důležitá velikost obce, návštěvnost kostela, častá fyzická propojenost varhan se statikou a akustikou kostela.

V historické době se finance sháněly různými způsoby. Mezi tyto způsoby lze zařadit příspěvky od šlechty či správců panství, příspěvky od věřících, záduší, nebo desátky. I v této době byly pořádány koncerty, tedy varhany si na sebe musely vydělat.

V dnešní době jsou finanční zdroje omezené vzhledem k současnému technickému stavu. Tento žalostný stav nastal nevěnování pozornosti v minulém režimu. I když je to již 30 let od sametové revoluce, bohužel stále není dostatek finančních prostředků pro renovaci všech nástrojů, tedy je jejich výběr zúžen jen na nejohroženější nebo nejpoužívanější nástroje. Podle dnešní zásady musí být každý projekt obnovy varhan co nejvíce soběstačný a musí obsahovat podrobný ekonomický rozbor získávání finančních prostředků pro jejich výstavbu a provoz. Kromě těchto prostředků je samozřejmě důležité i ocenění společenského a sociálního přínosu, který je spojen s animační činností pro získání finančních prostředků daného projektu. Dnes po církevních restitucích se očekává, že do několika let (či spíše hned) budou farnosti natolik soběstačné, že zaplatí své opravy. Což je v mnoha případech velice nepravděpodobné. Zejména z důvodu jiných výdajů na základní provoz. Stále budou varhany a jiné movité či nemovité památky odkázány na pomoc od státu nebo dalších neziskových organizací.

Jako jednu s organizací, která se podílí na získávání finančních prostředků, můžeme jmenovat spolek PROVARHANY. Spolek vznikl původně jako neformální skupina dobrovolníků, jež v roce 2015 iniciovala a zajišťovala generální opravu varhan v Husově domě v Dobrušce. V nynější době spolek prosazuje ochranu varhan a jejich používání, jedná se například o iniciaci v odborné opravě, záchraně či restaurování s důrazem na zachování historické hodnoty nástroje. Též poskytuje služby, které pomohou k nalezení finančních zdrojů na tyto opravy.

Jedná se například o benefiční koncerty či jiné edukativní projekty. Cílem tohoto spolku je hlavně vnést informace jak odborné, tak i široké veřejnosti a také do veřejné správy (PROVARHANY, 2018).

Samotné financování oprav či obnov probíhá většinou sponzoringem, ale také dobrovolnými příspěvky, ať už pomocí benefičního koncertu, či bez něj, adoptí píšťal či darem (odpočet z daní). Další možností je společenská odpovědnost (CSR). Tato varianta se na varhany v ČR nevyskytuje často jako například v Německu. Celkově lze říci, že pro obnovu či opravu varhan, a nejen pro ni je nutná velká reforma církevních zdrojů.

Další možností na získávání finančních prostředků na obnovy varhan je též odprodej nepotřebných hudebních nástrojů umístěných v kostelech s minimální návštěvností, případně pokud je v kostele více harmonií a používají se pouze jedny. Dále lze též uvést možnost zdrojů příjmů z majetku vlastníka (církev) či restitucí a veřejných sbírek. V minulosti byly finance sháněny pomocí záduší či výnosy z lesů a polností.

Stavba varhan nebo velké obnovy aktivizují velkou část společnosti obce nebo města. Přestože věřících v obci může být velice málo a odborná veřejnost, tj. hudebníci, památkáři, duchovní, stavební technici, jsou v této oblasti ve velké menšině. Přesto je nutné pečlivě vykomunikován tento záměr s širokou pasivní veřejností.

Pasivní farníci i nevěřící většina obyvatel města se zapojují přímo i nepřímo do rozhodování, realizace a přijetí tohoto nástroje. Je důležité, že se tato skupina stakeholderů zapojila do tohoto procesu, neboť si již tvoří vztah a zaujetí k novému nástroji. Po realizaci se právě tato skupina prezentuje jako ta, která celý projekt chtěla, podporovala a je jeho konzumentem, přestože následně jej již nevyužívá. Probíhá zde jedna z forem občanské angažovanosti. Jako příklad můžeme uvést projekt na obnovu varhan v Mělníku. Místní Mělnický osvětový a okrašlovací spolek v průběhu 10 let pořádal různé kulturní akce a varhanní koncerty napomáhající sbírání finančních prostředků na výstavbu nových varhan do kostela sv. Petra a Pavla v Mělníce. Tyto varhany byly instalovány v roce 2014.

12. Metodika pasportizace

Hodnocení jednotlivých hudebních nástrojů je zacíleno zejména na technický stav a současné využití profesionálními i neprofesionálními hudebníky. Poukazuje se na počet bohoslužeb a dalších liturgických událostí, koncertů a jiná využití varhan a harmonií.

1) Autorství nástroje

Důležitou součástí hodnocení varhanních nástrojů je zohlednění jejich autora a upravovatelů během existence varhan. Přihlíží se zejména na původnost materiálů z doby výstavby, též na kvalitní náhradě poškozených nebo zrekvírovaných částí. Také různé úpravy nástroje, který byl přizpůsobován pro soudobý hudební vkus, jsou zohledněny v hodnocení. Častokrát tyto úpravy nástroje zachránily, ale také velice poničily, že v dnešní době je spíše výhodnější postavit nový nástroj. Tento ukazatel reflektuje působnost varhanářů na území a též ukazuje praktický uživatelský pohled, tj. autor nástroje má podobné technické nápady na svých ostatních nástrojích, např. umístění varhaníka v prostoru, použité dřevo. Tyto ukazatele jsou důležité pro hledání nejvýznamnějšího nástroje.

2) Vznik varhanního nástroje

Důležité kritérium je nejen autorství, ale také datum vzniku finální verze nebo poslední úpravy, která charakterizuje nástroj zejména pro památkovou péči. Též datum vzniku určuje možnost praktického provozování hudby podle historického kontextu.

3) Sekundární využití částí varhan

Často se vyskytují případy nástrojů, že varhanní skříň je starší než uvnitř postavený varhanní nástroj. Proto je v pasportizaci též označeno kritérium sekundárního využití. Mnohokrát byly do nových varhan použity části ze starších varhan, např. píšťaly nebo dřevěný obal. Nebo byly též varhany převezeny z jiných částí republiky a použily se jejich píšťaly a dřevěné součástky. Mnohokrát se událo, že byly prodány do nejbližších kostelů v rámci farnosti nebo panství majitelů, ale vyskytovaly se prodeje i z Prahy nebo vzdálených osad. Tyto starší části nástroje zvyšují historickou hodnotu jinak průměrných nástrojů.

4) Vlastník

Důležitým ukazatelem je vlastnictví varhan/harmonia v kostele, obřadní síni či ZUŠ. Vlastník rozhoduje o jejich současném a budoucím využití. Pokud je obec velká a má i velkou náboženskou obec, je výhodnější úprava současného stavu varhan – oprava, obnova, výstavba

nových varhan nebo prozatímní nahrazení nefunkčních varhan harmonii či digitální varhanami, o což se teď snaží např. v Ústí nad Labem. Pokud se nachází ve městě více kostelů nebo v kostele více nástrojů, využití a údržba všech nástrojů je omezena finančním stavem vlastníka. Proto je dobré například propůjčit či prodat malé přebytečné varhanní nástroje nebo harmonia do míst, kde tyto nástroje nejsou.

5) Počet nástrojů v kostele

Nejen v Mladoboleslavském vikariátu, ale též po celé České republice byly do kostelů svezeny nástroje ze zaniklých kostelů a far. Jejich údržba je velice nákladná a nevyužívané nástroje umístěné v kostele či fáře se postupně ničí.

6) Velikost nástroje

Tento ukazatel vyjadřuje počet manuálů a počet rejstříků příslušných k manuálu či pedálu. Vyjadřuje rozsah nástroje, jeho využitelnost při liturgii a pro koncertní účely. Je možné provozovat koncert na malých nástrojích, ale významné varhanní skladby nejlépe zní na rozsáhlejších nástrojích. Podle Bělského (1984) má tato informace o počtu rejstříků a jejich kvalitě teoreticky odpovídat kapacitě objektu a akustickým možnostem stavby. Tento údaj je pouze teoretický a skoro nikdy neodpovídá praxi. Lze uvést mnoho případů existence velkého nástroje v malém kostele, kdy zvuk plně zaplňuje prostor kostela a zpěv není slyšet. Další nevýhodou velkého nástroje je jeho nevyužitelnost během liturgie, přestože může být v kostele profesionální varhaník. S působením amatérského varhaníka se ještě snižuje využitelnost všech rejstříků, kdy nakonec se užívají pouze dva. Též znalost počtu rejstříků je nutná pro výpočet obnovy, resp. základní obnovy.

7) Elektromotor

V současné době nezbytnou součástí varhanního nástroje je elektrický pohon vhánění vzduchu do měchů. Důvodem tohoto využití zdroje vzduchu jeho ekonomická užitečnost a nezávislost na schopných kalkantech. U nejčastěji používaných nástrojů je již tento elektrický ventilátor zabudován, ale v odlehlých částech záleží používání varhanních nástrojů stále na ochotě kalkantů. Harmonia jsou většinou konstruovány pro pohon samotnými varhaníky, ale některé z nich mají též pedálnici, a proto byl také používán kalkant. V mnoha případech jsou dnes velká harmonia elektrifikována.

Proto je tento nástroj limitován v použití, neboť je složitá souhra šlapání měchů a hry rukou. Často starší varhaníci pohybově nezvládají tuto nesouhru a hru na ně při bohoslužbách nahrazují keyboardy.

8) Typ traktury

Důležitá část ovládání celého varhanního nástroje, která nejvíce ovlivňuje převod hry na manuálech do varhanního stroje je traktura. Propojení klávesnic s píšťalami je konáno pomocí mechaniky, vzduchu nebo elektřiny. Rozdílné konstrukce rozhodují o kvalitě nástroje, hry, údržbě, četnosti obnov a časté poruchovosti nástrojů.

9) Poslední oprava a částka za poslední opravu či výstavbu

Varhany jsou složitý nástroj, který je nutné udržovat a případně opravovat. Nejčastější závady jsou opakované a vyžadují pravidelné opravy, např. u části pneumatické traktury. Též dlouhodobě opomíjené nástroje je nutné radikálně obnovit, proto částky za obnovy jsou často vysoké. Důvody navýšení finančních prostředků na obnovu jsou nejčastěji vyšší napadení červotočem a dřevomorkou, opotřebení materiálu, výskyt živočichů v nástroji. Většina údajů o posledních obnovách je často nedostupná, neboť častým stěhování bylo mnoho údajů ztraceno, nedůkladně archivováno či proběhlo bez záznamů.

10) Kategorie stavu

Stav varhan a harmonií byl určen k základnímu požadovanému stavu pro liturgické využití. Proto může být zařazen nástroj do funkčních, přestože pro koncertní využití či výuku je naprosto nevhodný. Z tohoto rozdělení a ze subjektivního pohledu autorky byly vypočítány odhady na obnovení nástrojů (tabulka 4).

Tab. 4 Rozdělení nástrojů podle stavu

Rozdělení nástrojů	
Funkční	Nefunkční
Funkční nový	Nefunkční bez měchů
Funkční s drobnými problémy	Nefunkční – vážně poškozená traktura
Funkční s nehrajícími vedlejšími rejstříky	Nefunkční – poškozený hrací stůl
Funkční s nehrajícími hlavními rejstříky	Nefunkční – kompletní
Funkční s poškozeným pedálem	Nefunkční – bez součástí
Funkční bez některých píšťal	Nefunkční – rozebrané

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

11) Mše

Jedná se o důležitý údaj, který ukazuje počet bohoslužeb pořádaných během roku v kostele, kde jsou nástroje umístěny a jaké je jejich maximální liturgické použití.

12) Počet účastníků bohoslužeb

Podobně s předchozím ukazatelem je nutné do metodiky začlenit počet účastníků bohoslužeb. Pokud má bohoslužba účast pouze v řádu jednotlivců, velká investice do nástroje je velice neefektivní. Např. varhany v Řepíně nejsou prioritní investicí v rámci Diecéze litoměřické z důvodu malé účasti na bohoslužbách. Na druhou stranu se vyskytují kostely s relativně vysokou návštěvností, ale stav a kvalita hudební nástroje je velice špatná a je nutné je co nejdříve obnovit.

13) Hra při bohoslužbě

Dalším ukazatelem souvisejícím s konáním bohoslužeb je pravidelnost hry při bohoslužbě. Vyskytují se případy kostelů, kde je konáno více tichých bohoslužeb než hrané bohoslužby.

14) Varhaník a jeho úroveň a počet kostelů vs. počet varhaníků

Tento údaj je důležitý pro budoucí stav varhan a pro jejich využitelnost. Údaje o počtu varhaníků příslušných ke kostelu naznačují, jak je daný nástroj využíván. Ve většině funguje přímá úměrnost. Pokud je více varhaníků, tím více jsou varhany využívány. Díky většímu počtu varhaníků funguje alternace varhaníků v případě nemožnosti či nemoci.

15) Pohřby a svatby

S činností varhaníka je spojená též hra při svatbách a pohřbech. Ale s nižším počtem varhaníků v malých obcích, nelze tuto varhanní hudbu při těchto obřadech provozovat. Záleží též na tom, zda se svatby či pohřby v kostele vůbec konají. Zájem o církevní svatby se dnes znovu zvyšuje, ale oproti civilním svatbám je jich stále málo.

16) Použití varhanních nástrojů v městském úřadě či ZUŠ

Využití varhan v těchto prostorech je ve většině sezónní záležitostí. Jedná se hlavně o dobu svateb či předávání vysvědčení. Jedná se také o předávání ocenění či jiných příležitostí, což už není tak vázáno na sezónnost.

17) Koncerty a účast

Tento ukazatel vyjadřuje současné využití pro světské účely a vyjadřuje animační snahy církevních správců a místních spolků. Též počet účastníků reflektuje působnost marketingu a kvalitu programu. Tyto koncerty se konají pouze v místech, kde se nalézají varhany. Na harmoniích se provozuje jen velmi málo koncertů, zejména z důvodu specifického zvuku.

Časté koncerty se konají za účelem propagace nástroje, kdy je na koncertu konána sbírka na výstavbu nebo obnovu místních varhan.

18) Částka potřebná pro uvedení nástroje do provozuschopného stavu

Hodnota finančních prostředků na obnovu varhan je velice závislá na nejen na zjištěném stavu varhan, ale také na firmě (varhanáři) či na zákonných požadavcích na nástroj (certifikát firmy, použitý materiál, technologie obnovy). Celkové finanční náklady jsou obtížné předem určit a ceny dále rostou.

Základní zprovoznění nástroje představuje počet funkčních rejstříků pro použití nástroje při základních liturgických obřadech. Je nutné zprovoznit alespoň 1 manuál a 8' a 4' základní rejstříky. Ostatní rejstříky není nutné zprovoznit. Pedálový manuál není též nutné zprovoznit. Do této opravy se může zahrnout zprovoznění dalších nástrojů v kostele, ale to není důležité. Částky vynaložené se ale bohužel jen částečně zmenší. Základní konstrukce a vzduchové zařízení je vždy nutné opravit.

Náklady na obnovu i nadále bývají vysoké. Odhady cen rekonstrukcí varhan můžeme porovnat s níže uvedenými, již provedenými obnovami. Jako příklad můžeme uvést opravy Predigerových varhan v obci Bozkov, na Jičínsku. V první etapě bylo opraveno to nejnutnější pro potřeby hry nástroj. Celková cena byla kolem 650 000 Kč (Jičínský deník, 2015).

V Královehradeckém kraji v obci Šachov byla provedena oprava, která byla vyčíslena na 401 600 Kč (Rychnovský deník, 2015). V téže farnosti v obci Borohrádek stála celková rekonstrukce unikátních varhan z 19. století 610 000 Kč (Borohrádek, 2018).

Vytvoření nových varhan na Svaté Hoře u Příbramě probíhalo v posledních 10 letech a slavnostně byly vysvěceny 25.11.2018. V tomto velkém projektu bylo zapojeno mnoho účastníků z řad veřejnosti prostřednictvím adopce píšťal. Konečná částka se vyšplhala z původních odhadů (Adopce píšťal, 2018) k 16 milionům korun podle hlavní iniciátora výstavby ThLic. Stanislava Příbyla, Th.D., CSsR.

Jak již ukazují tyto příklady, podrobné vyčíslení každé opravy varhan je velice specifické a závisí na stavu dřevěných částí, píšťal, stáří nástroje a finančních možnostech majitele.

Základní obnova zahrnuje zprovoznění pro liturgii a zahrnuje průměrnou cenu a stavební náklady na opravu. Dále je potřeba vzít v úvahu potenciál diecéze ať finanční či skutečné varianty, jak při nutnosti dále rozhodnout či opravit nové či staré nástroje. Je potřeba zvážit, kolik peněz bude zapotřebí skutečně. Po zodpovězení všech těchto otázek vznikne výsledná varianta obsahující podrobnou zprávu o možnosti zajištění vlastních finančních prostředků, dále prostředků z fundraisingu a MK ČR. Další možností, jak finanční prostředky získat jsou široké lidové sbírky pomocí dobré marketingové strategie.

Do výpočtu hodnoty finančních prostředků na obnovu a zprovoznění všech nástrojů můžeme zahrnout všechny opravy a obnovy do maximálního požadovaného stavu podle liturgických, historických a koncertních podmínek. Památkově chráněné nástroje je nutné komplexně opravit a částka na rekonstrukci bude o to vyšší.

13. Diecéze litoměřická

Diecéze litoměřická byla založena v roce 1655. Diecéze se rozkládá na území Ústeckého a Libereckého kraje. Dále též zasahuje do Středočeského, Královehradeckého a Karlovarského kraje.

Hlavním představitelem je diecézní biskup Mons. Mgr. Jan Baxant a generálním vikářem je Mons. ICLic. Mgr. Martin Davídek. Bývalý generální vikář, dnes sekretář ČBK, ThLic. Stanislav Příbyl, Th.D., CSsR byl velice důsledný v rozvoji varhaníků a nastolil nový směr v hledání varhaníků, jejich vzdělávání a též se více věnoval stavu varhan v celé DLTM. Propagoval kurz pro zejména amatérské varhaníky pořádaný v Litoměřicích.

Duchovní správa území je rozdělena na 10 okrskových vikářství. Neproběhla zde změna farností podobně jako v Arcidiecézi pražské, přesto se na ni farnosti průběžně připravují.

Při sčítání lidu v roce 2001 bylo přihlášeno 159 956 obyvatel Diecéze k římskokatolické církvi z celkového počtu 1 335 154 obyvatel. Je to asi 12% obyvatel Diecéze (DLTM, 2018).

Při dalším sčítání v roce 2011 se potvrdilo, že Diecéze je nejméně religiózní diecézí v České republice, ve statistice nejméně religiózních okresů a měst byly většinou začleněny podkrušnohorská města a okresy (ČSÚ, 2011).

Též návštěvnost bohoslužeb je nejnižší v rámci celé republiky. K tomu odpovídá i počet 113 duchovních, kterých zde aktivně působili podle stavu k 1.1.2018 (DLTM, 2018).

Péči o varhany zde zajišťuje organolog Mgr. Radek Rejšek. Ten převzal hlavní vedení kurzu pro varhaníky, který se koná 3x ročně v sobotu v Litoměřicích nebo ve významných církevních centrech DLTM. Z důvodu špatné dopravní dostupnosti a malé propagaci není jeho obsazenost vysoká a účastní se ho stále stejní varhaníci.

Dále se o varhany stará odbor péče o památky a renovace DLTM. Biskupství vydalo pexeso s varhanami či další publikace o varhanní hudbě, například noty Adama Václava Michny z Otradovic s nahrávkou Jaroslava Tůmy. Dále biskupství vydává nahrávky varhanních skladech provozovaných na nedávno obnovených varhanách v DLTM.

Obr. 1 Mapa DLTM

Zdroj: DLTM

13.1. Mladoboleslavský vikariát

Území Mladoboleslavského vikariátu se nachází v jihovýchodní části Litoměřické diecéze (obrázek 1). Toto území zasahuje do Jizerské a Středolabské tabule a Ralské a Jičínské pahorkatiny a tyto různé geomorfologické celky ovlivňují ráz krajiny, hustotu obyvatel, obživu obyvatel a kulturní zázemí měst a obcí. Jedná se o bohaté území, ať už se jedná o zemědělství, sadařství, vinařství, řepařství, kamenolomy i průmysl. Dodnes se toto území může pyšnit cukrovarnictvím či automobilovým průmyslem.

Zaujímá většinu okresů Mělník, Mladá Boleslav a zasahuje též do okresu Nymburk a duchovní správou do okresu Česká Lípa (obrázek 2). Je rozdělen mezi kraj Středočeský a Liberecký. Vikariát leží v historicky významném území Polabí a Pojizeří. Hranice vikariátu byly mnohokrát měněny a pro lepší duchovní správu jsou také dnes okrajové kostely obhospodařovány ze sousedních vikariátů. Do roku 1993 náležela k tomuto vikariátu větší část okresu Nymburk a dnes přináležejí do Arcibiskupství pražského. Dodnes lze toto území určit například architektonickými prvky použitých na stavbě kostelů, architekty kostelů a zejména na varhanách, jež byly postaveny výše uvedenými varhanáři. Významní architekti postavili zajímavé kostely – Kaňka, Dietzenhofer, či zde působili varhanáři – Josef Prediger a Josef Koberle.

Obr. 2 Mapa farností v MBV

Zdroj: Vikářství mladoboleslavské

Významná historická místa ovlivňující své okolí se nacházela v blízkosti obchodních cest – Mělník a Mladá Boleslav.

Na staré obchodní stezce do Žitavy se nacházejí nejen historická světská sídla, ale též významné krajinné dominanty v podobě kostelů, např. Horky, Krnsko, Vinec, Mladá Boleslav, Michalovice a Bakov nad Jizerou. Vedlejší cesta, zaujímající cestu ke královskému hradu Bezděz, prochází obcemi Bělá pod Bezdězem, Bezděz a Okna. Podél nejvýznamnější řeky Čech Labe se nacházejí na území vikariátu významná historická sídla, tj. Mělník, Pšovka a Liběchov.

13.2. Historické hudební osobnosti v oblasti

S rozmístěním kulturních ohnisek těž souvisí pobyt a výskyt hudebních osobností regionu. Někteří z nich přesahují celorepublikový význam, ale ostatní náleží pouze mezi významné osobnosti obce. Přesto je nutné je znovu připomenout, neboť jejich potomci či příbuzní zde stále působí např. jako varhaníci či jako pravidelní zpěváci v místních sborech. Některé z nich lze znovu zapojit do animační činnosti spojené s kostely, resp. varhanami. I dnešní hudební osobnosti pobývají na území mladoboleslavského vikariátu a někteří se různými způsoby zapojují do činností církví, ZUŠ či sborů.

Z nejslavnějších českých umělců majících vztah s tímto územím byl Antonín Dvořák, který se narodil v Nelahozevsi nedaleko Mělníka a často v oblasti MBV působil. Též jeho učitel varhan ve Zlonicích byl hudebník Antonín Liehmann, který se narodil v Tuboži u Mšena a jehož potomci a příbuzní se dodnes hojně věnují hudbě (např. Jiří Tichota či sestřenice autorky Natalie Liehmannová).

Dalším významným umělcem pobývajícím ve vikariátu byl Bedřich Smetana. Pobýval skoro na celém území vikariátu a jeho rodina zde zůstala usídlena dodnes (Vrkočová, 1988). Mladá Boleslav byla bydlištěm jeho první ženy a místní spolky provozovaly jeho díla po celém Mladoboleslavsku. Dále jeho vzdálený příbuzný páter František Nečásek byl též hudebníkem v Mladé Boleslavi.

Smetanova opera Tajemství se odehrává na Bezdězu a další jeho díla vznikala v Jabkenicích, kde bydlel u svého zetě Josefa Schwarze. Tento zaměstnanec rodu Thurn-Taxisů byl též zpěvákem v knížecím souboru působících v zámku Loučeň. V Jabkenicích napsal Bedřich Smetana svá poslední díla a zažil nainstalování místních varhan od varhanáře Mölzer, ale již je nemohl slyšet. Dále jeho druhá manželka a jeho bratr pobývaly na různých částech vikariátu, např. Chlumek u Dobrovic, Niměřice, Loučeň, Pěčice, Obříství, Benátky nad Jizerou. Na všech těchto místech je doloženo, že hrál na varhany v blízkých kostelech. K příbuzným jeho rodiny náležela varhanice v Chotětově a Dolním Slivně paní Alexandra Schránílová, matka herce Raoula Schráníla.

Město Mladá Boleslav je nejvíce spojena se sborem Jednoty bratrské, kteří zde vytiskli první český kancionál v roce 1501 s hlavním představitelem Lukášem Pražským (Vrkočová, 1988). Další významné osobnosti města byly navázány na Kruh přátel umění založený v roce 1908, který zde provozoval koncerty a výroční provedení mnoha skladatelů nejen regionálních. Významnými rodáky z tohoto území jsou Jiří Antonín Benda, rodina Šimona Brixioho, Augustin Fibiger či Jiří Ignác Linek, jehož potomci pokračují též v oblasti jako varhaníci.

Rodina hudebních skladatelů Brixí žila a pobývala kolem Benátek nad Jizerou a dále působila ve významných kulturních ohniscích oblasti. Též slavná hudebnická rodina Bendů původem z Benátek nad Jizerou (kousek za hranicí území) působila např. v Kosmonosech.

Dále ze slavných jmen můžeme uvést houslistu Františka Alexe, v Krpech narozený bulharský skladatel Václav Kaucký a v Lobči narozený varhaník, ředitel kůru a skladatel Václav Emanuel Horák. Z obce Rožďalovice pochází muzikant a kantor Josef Horák a skladatel a varhaník Daniel Alois František Milčinský. Na Mladoboleslavsku působila též houslařská rodina Hercíků. Z města Mšeno pochází Václav Černohorský, děd skladatele a varhaníka Bohuslava Matěje Černohorského. Dalšími umělci z této obce jsou zpěvák Jan Křtitel Píšek (1814–1873), či violoncellista Prozatímního divadla Ludvík Peer (Vrkočová, 1988). V Liblicích se narodil v roce 1877 operní zpěvák Emil Pollert. Z dnešních umělců lze například uvést rodačku z obce Krpy Miluši Voborníkovou. I malé vesnice mají významné hudební skladatele a interprety. Některé z nich by bylo vhodné zapojit do animačních projektů na obnovu kostela, nebo varhan.

Příkladem takto uskutečněné animace je koncerty v Chorušicích, kde se narodil skladatel Šolc, píseň šly panenky silnicí, a mnoho pochodových skladeb. Další příkladem animace spojené s rodákem lze uvést varhanní koncert k počtě Josefa Ferdinanda Norberta Segera v Řepíně v roce 2008.

Od roku 1931 na území Mladoboleslavského vikariátu působí Mladoboleslavská filharmonie. V Mladé Boleslavi je významná též ZUŠ, kde jsou umístěny elektronické varhany.

To, že v této části okresu Mladá Boleslav se shromažďuje takové množství umělců, může být fakt, že v letech 1688–1786 fungovala v Kosmonosech Piaristická kolej a gymnázium. Tato kolej byla po roce 1786 přestěhována do Mladé Boleslavi. V této oblasti se též hojně provozovala spolková činnost skladatelů a varhaníků.

Z významných kulturních ohnisek MBV lze uvést Mladou Boleslav, Dobrovici, Bělou pod Bezdězem, Březno, Liblice, Kosmonosy či Mělník. Dodnes pokračují v historické tradici hudebních, resp. kulturních činností přesahující hranice jejich sídel.

13.3. Duchovní správa

13.3.1. Římskokatolická církev

Duchovní správa je rozdělena na 8 obvodů. Vikář R.D. Leopold Paseka dnes sídlí v Nebuželech a ostatní 7 farářů obývají fary, které byly nejnázem udržovatelné a korespondují s rozmístěním kulturních ohnisek.

Správa Mladoboleslavského území je dnes rozdělena mezi 8 farářů a okrajové kostely byly přiděleny k sousedním vikářstvím a kostely z části českolipského vikariátu převzal mladoboleslavský vikariát pod duchovní správu.

Mladoboleslavský vikariát leží v sousedství Arcibiskupství pražského a oba mají ve venkovských oblastech podobné problémy s novými obyvateli přicházejícími z měst a stárnutím místních obyvatel, které koresponduje s klesajícími počty věřících. Nově příchozí obyvatelé obcí až na výjimky se neúčastní bohoslužeb.

V budoucnu bude nutné přeměňovat současné používání kostelů jen pro náboženské účely na kulturní centra obcí. V mnoha případech bude tato přeměna v kolizi s náboženským využíváním nebo využitím současných kulturních domů, ale pro některé kostely to je jediná záchrana před konečnou likvidací.

Po sametové revoluci se započalo s obnovami, a i se zásadními. Financování oprav bylo zejména z darů věřících, firem a rozpočtů farností. Nemalou částkou přispěla biskupství a fond MK ČR.

13.3.2. Českobratrská církev evangelická

Je rozdělena na jiném podkladě – diecéze a vikariáty jsou umístěny jinak. V rámci jednoho okresu jsou potíže s komunikací mezi faráři. Největším problémem je využití vyššího počtu harmonií uchovaných v kostelích. Některé je nutno opravit, jelikož se jedná o unikátní nástroje. Další je možno prodat či věnovat pro rekonstrukční účely. Některá harmonia jsou v takovém stavu, že by bylo vhodné pořídit nové. Jako příklad kostelů bez harmonia lze uvést kostel ČCE v obci Kovanec. Sídla evangelických sborů jsou v Mladé Boleslavi, Mělníce, Mšeně a Bošíně.

13.3.3. Československá církev husitská

Podobně jako ČCE je vybrané území rozděleno do různých diecézí a vikariátů. Tato křesťanská církev vznikla ve 20. století, a proto se v jejich majetku na vybraném území neobjevují žádné varhany, pouze harmonia a keyboardy.

13.4. Péče křesťanských církví o hudební nástroje

Největším problémem hudebních nástrojů v Mladoboleslavském vikariátu je jejich nevyužívání, neboť jen v několika kostelech s pravidelnou bohoslužbou se nacházejí varhaníci. Časem se jejich stav radikálně bude zhoršovat. Současné využití je po většinou dostačující. V brzké budoucnosti je nejvíce ohrožena oblast Mělníka, kde patrně zůstane jen jeden aktivní varhaník. Na části okresu Mělník náležícím do MBV hraje 6 varhaníků, z nichž 5 hrají pouze v jednom svém kostele.

V okrese Mladá Boleslav lze shledat stav varhaníků také velice problémově. Sídelní farní kostel nebo město má svého varhaníka, ale odlehlé farnosti mají jen občasného varhaníka či spíše žádného. A jejich nástroje tím často trpí.

V okrese Nymburk stav varhan je podobný jako na Mladoboleslavsku, zejména z důvodu nedostatečného počtu varhaníků a také současného stavu varhan a počtu aktivních věřících na bohoslužbách.

Také technický stav kostelů nedovoluje v brzké době některé investice do hudebních nástrojů, neboť klenba kostela ohrožuje věřící a varhany, např. Žitovlice, Bukovno, Bošín, Bezdědice, Všebořsko apod. Dále nízký počet věřících v produktivním věku, většina věřících je v důchodovém věku. Zejména neexistence varhaníka je oprávněně pokládána za argument neposkytnutí investice do hudebního nástroje.

Paradoxem ale je, že se v těchto kostelech nalézají nejcennější hudební nástroje, které v okolí již zanikly. V okrese jsou pořádány různé akce, které by měly pomoci sehnat finanční prostředky pro opravu či výstavbu nástroje. Z akcí je to například adopce píšťal, koncerty, výtvarné projekty či zapojení místních obyvatel (rodinná tradice). Jedná se o spojení náboženského a světského světa. Do těchto projektů se zapojují i ZUŠ v oblasti (nejvíce ZUŠ v Mladé Boleslavi a Mšeně), koncerty v kostelích. Dalšími majiteli kostelů jsou i soukromníci (Niměřice, Michalovice), nebo obce, města či muzea (Bakov, Horní Stakory, Bělá pod Bezdězem (sv. Barbora), Vlčí Pole, Mělnické Vtelno, Nebužely).

14. Pasportizace varhan v mladoboleslavském vikariátu

14.1. Autorství nástroje

Varhanář nejčastěji působil pro jednoho majitele panství či farnost nebo se uchytil nejen v MBV díky kvalitě nástroje. Nejčastěji jsou zde umístěny varhany od Josefa Kobrleho z Lomnice nad Popelkou, který zde instaloval zejména varhany s pneumatickou trakturou. Dále se podílel na opravách dalších varhan. Dalším severočeským významným varhanářem byl Josef Prediger z Albrechtic. Dodnes zde stojí jeho 10 nástrojů a mnoho dalších též opravil. Nejvýznamnější varhany v MBV se nacházejí v Řepíně. Ostatní jsou rozmístěny zejména mezi Mělníkem a Mladou Boleslaví. Společným problémem Predigerových varhan je jejich malé využití při bohoslužbách, ale též silné napadení červotočem z důvodu vybraného druhu dřeva. Některé dochované varhanní skříně od Jana Antonína Krásného, Jiřího Dvorského a Johanna Rusche zvyšují historickou hodnotu těchto varhan, přestože se v nich často nalézají problematické pneumatické traktury.

Město Mělník do roku 2014 mělo 3 varhanní nástroje varhanářské firmy Rejna a Černý. Jejich díla se také nalézají v ostatních částech okresu Mělník, jehož velká část náležela mělnickým Lobkowiczům.

Vyskytují se všechny typy nástrojů a nejvíce jich je mechanických. Též se hojně vyskytují harmonia a zejména u evangelíků představují dokonce většinu umístěných nástrojů na území. Památkově chráněné varhany jsou zejména z 18. a 19. století od významných varhanářů.

Varhany Jana Antonína Krásného byly opraveny v Mělníku po sametové revoluci, a to z popudu místního varhaníka Františka Šťastného z důvodu existence torza původního nástroje. Z dalších děl varhanáře Krásného se zachovaly jen skříně a jsou v nich dnes umístěny dnes nepůvodní nástroje, jejichž technický stav zasluhuje opravu, nebo demontáž. Predigerovy varhany umístěné v mladoboleslavském vikariátu jsou také jen výjimečně využívány a nevyužíváním se značně znehodnocují. V původním stavu se jich vyskytuje již velice málo. Z většiny pozůstalé nástroje lze považovat varhany v Řepíně, Dolní Krupě, Hrubém Jeseníku, Mělnickém Vtelnu či Sudoměři.

Varhany varhanáře Jiřího Dvorského jsou jedny z nejstarších v MBV, častokrát vhodně i nevhodně upravené. Oba nástroje postavené jsou poškozeny a skoro vůbec se nepoužívají. Jsou bez ventilátorů. Oba nástroje jsou umístěné v nedávno zvenku opravených kostelech, jeden zavřený a druhý je otevřený jen 7x ročně (6 mší a 1 koncert). Druhý příklad je nedávno zvenku opravený kostel v Horkách nad Jizerou.

Nejcennější varhany z Kruhu a Vlčího Pole byly z důvodu nutnosti rekonstrukce převezeny do Litoměřic, kam po rekonstrukci byly umístěny.

Dále velice cennými nástroji jsou od varhanářů Bedřicha Semráda, Jana Antonína Krásného, Jiřího Dvorského a Johanna Rusche. Do dnešní doby se z nich nejčastěji zachovala pouze varhanní skříň nebo jsou ve špatném technickém stavu.

Další varhanáři a tvůrci harmonií jsou vyjádřeni v tabulkách 5, 6 a 7.

Tab. 5 Autorství varhan

Autor	Počet nástrojů
Josef Koblíř	11
Josef Prediger	10
Rejna a Černý	10
Karel Vocelka	5
Antonín Mölzel	4
Karel Schiffner	4
Emanuel Štěpán Petr	3
Bedřich Semrád	3
Jan Tuček	3
Josef Gartner	2
Franz Rieger	2
Bohumil Paštika	2
Jiří Dvorský	2
Heinrich Schiffner	2
Josef Hubička	2
Karl Anton Eisenhut	2
Johann Rusch	2
Karel Urban	1
Ambrosius Tauchmann	1
J.G. Tamitius a L.B.Schmahel	1
Kárný a Brachtl	1
Ladislav Hauser	1
Organa	1
R. Stieglitz a H. Roith Praha	1
Vincourt	3
Neznámá značka	1

Zdroj: Horák (2016) a vlastní konstrukce autorky

Tab. 6 Autorství skříní varhan

Autor	Počet skříní
Jan Antonín Krásný	3
Ferdinand Johann Guth	1
Josef Göbl	1
Franz Müller	1
G.F. Steinmeyer z Oettingen	1

Zdroj: Horák (2016)

Tab. 7 Autorství harmonií

Autor	Počet harmonií
Theodor Mannborg	4
Lhota	4
August Föster	4
Jan Tuček	3
Estey a Comp., Brattleboro	3
Petrof	2
Pajkl a spol	2
Lidl a Velik	2
Johann Remek	2
Scholze Warnsdorf	1
WERDAU	1
Peter Titz	1
Rösler	1
Teofil Kotykiewicz	1
Meinl	1
Schiedmayer– Stuttgart	1
Pavel Josef Veselý	1

Zdroj: Horák (2016) a vlastní konstrukce autorky

14.2. Vznik varhanního nástroje

Nejen autorství je důležité kritérium, ale také datum vzniku finální verze nebo poslední úpravy, která charakterizuje nástroj zejména pro památkovou péči. Mnohokrát byly do nových varhan použity části ze starších varhan, např. píšťaly nebo dřevěný obal. Počty nástrojů z vybraných období jsou vyjádřeny v tabulce 8.

Tab. 8 Přestavba varhan

Léta přestavby	Počet
1700–1781	7
1781–1848	3
1848–1918	57
1918–1948	5
1948–1990	0
1990–současnost	2+ 6 elektronické
Celkem	80

Zdroj: Horák (2016) a vlastní konstrukce autorky

U harmonií nelze určit přesné stáří, ale ze štítků a z ozdob umístěných na víku hracího stolu lze některé určit do doby před 1. světovou válkou. Též doba působení firmy určuje pravděpodobnost vzniku nástroje.

Též jediný zápis od vzniku harmonia je ze Mšena, kde v evangelickém chrámě bylo postaveno harmonium v roce 1928 firmou August Föster.

14.3. Sekundární využití částí varhan

Často se vyskytují případy nástrojů, že varhanní skříň je starší než uvnitř postavený varhanní nástroj. Mnohokrát byly do nových varhan použity části ze starších varhan, např. píšťaly nebo dřevěný obal. Nebo byly též varhany převezeny z jiných částí země a použily se jejich píšťaly a dřevěné součástky. Proto je v pasportizaci též označeno kritérium sekundárního využití.

Mnohokrát se událo, že byly prodány do nejbližších kostelů v rámci farnosti nebo panství majitelů, ale vyskytovaly se prodeje i z Prahy nebo vzdálených osad. Tyto starší části nástroje zvyšují jeho historickou hodnotu jinak průměrných nástrojů. V minulosti byly přivezeny celé varhany do Radouně, Žerčic, Rožďalovic a Dolního Bousova.

14.4. Vlastník nástroje

Důležitým ukazatelem je vlastnictví varhan/harmonia v kostele, obřadní síni či ZUŠ (tabulka 9). Vlastník rozhoduje o jejich současném a budoucím využití. Pokud se nachází ve městě více kostelů nebo v kostele více nástrojů, využití a údržba všech nástrojů je omezena finančním stavem vlastníka. Proto je dobré například propůjčit či prodat malé přebytečné varhanní nástroje nebo harmonia do míst, kde tyto nástroje nejsou.

Důležitým ukazatelem je umístění varhan či harmonia v kostele konkrétní obce nebo města. Pokud je obec velká a má i velkou náboženskou obec, je výhodnější úprava současného stavu varhan – oprava, výstavba nových varhan nebo prozatímní nahrazení nefunkčních varhan harmonií. Vlastník může být i soukromá osoba, příkladem jsou vlastníci niměřického harmonia, jež je společným jměním manželů Heresových z Prahy.

Tab. 9 Přehled vlastníků varhan a harmonií

Vlastník nástroje	Varhany	Harmonia	Celkem
Katolická církev	69	27	96
Evangelická církev	4	9	13
Husitská církev	0	3	3
Obec	6	2	8
Škola	1	0	1
Soukromý majitel	0	1	1
Celkem	80	42	122

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

14.5. Počet nástrojů v areálu kostela

Dohromady se započítávají varhany a harmonia, které se nalézají v kostele a na blízké faře (tabulka 10). Nejen v Mladoboleslavském vikariátu, ale též po celé České republice byly do kostelů svezeny nástroje ze zaniklých kostelů a far. Údržba již původního nástroje v kostele je velice nákladná a další nástroje umístěné v kostele se postupně ničí.

Pokud se nachází ve městě více kostelů nebo v kostele více nástrojů, využití nástrojů je omezeno. Proto je dobré například propůjčit malé přebytečné nástroje nebo harmonia do kostelů s problémy. V oblasti Mladoboleslavského vikariátu jsou obce většinou menší a jen 6 měst.

Tab. 10 Přehled umístění vyššího množství nástrojů (varhany, harmonia)

Počet nástrojů (varhany, harmonia) v kostele	Umístění
2	Chorušice, Mělník (evangelíci), Liblice, Mělnické Vtelno, Březno, Všebořsko, Čechelice, Mladá Boleslav, Mšeno, Bezděz, Kovář, Bořejov, Týnec, Dobrovice, Rožďalovice, Vidim, Řepín
3	Vysoká (evangelíci), Mšeno (evangelíci), Chotětov, Stenice, Bělá pod Bezdězem
4	Bošín (evangelíci)

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

14.6. Velikost nástroje

Tento ukazatel vyjadřuje počet manuálů a počet rejstříků příslušných k manuálu či pedálu. Vyjadřuje rozsah nástroje a jeho využitelnost při liturgii a pro koncertní účely. Je možné provozovat koncert na malých nástrojích, ale významné varhanní skladby nejlépe zní na rozsáhlejších nástrojích.

Podle Bělského (1984) má tato informace o počtu rejstříků a jejich kvalitě teoreticky odpovídat kapacitě objektu a akustickým možnostem stavby. Tento údaj je pouze teoretický a skoro nikdy neodpovídá praxi. Lze uvést mnoho případů existence velkého nástroje v malém kostele, kdy zvuk plně zaplňuje prostor kostela a zpěv není slyšet.

Další nevýhoda velkého nástroje je jeho nevyužitelnost během liturgie, přestože může být v kostele profesionální varhaník. S působením amatérského varhaníka se ještě snižuje využitelnost všech rejstříků, kdy nakonec se užívají pouze dva. Též znalost počtu rejstříků je nutná pro výpočet obnovy, resp. základní obnovy. Podrobné počty jsou vyjádřeny v tabulkách 11 a 12.

Tab. 11 Počty manuálů varhan ve zkoumané oblasti

Druh varhan	Počet
Jednomanuálové s pedálem	50
Dvoumanuálové s pedálem	29
Trojmanuálové s pedálem	1
Celkem	80

Zdroj: Horák (2016) a vlastní konstrukce autorky

Tab. 12 Počty manuálů harmonií ve zkoumané oblasti

Druh harmonií	Počet
Jednomanuálové	39
Dvoumanuálové s pedálem	3
Celkem	42

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

14.7. Elektromotor

Z důvodu malé návštěvnosti není ani dostatečné množství kalkantů, proto se do varhan instalovaly elektromotory. V málo navštěvovaných kostelech nebo odlehlých nebylo do motoru vůbec v posledních letech investováno, takže mnohé již nainstalované motory byly poničeny (např. Mělnické Vtelno či Chorušice). Počty nástrojů jsou v tabulkách 13 a 14.

Tab. 13 Přehled elektromotorů ve varhanách

Druh elektromotoru	Počet
Elektromotor	44
Bez elektromotoru	30
Elektronické varhany (bez zdroje)	6
Celkem	80

Zdroj: Horák (2016) a vlastní konstrukce autorky

Tab. 14 Přehled elektromotorů v harmoniích

Druh elektromotoru	Počet
Elektromotor	2
Bez elektromotoru	40
Celkem	42

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

14.8. Typ traktury

Traktura je důležitá část ovládání celého varhanního nástroje, která nejvíce ovlivňuje převod hry na manuálech do varhanního stroje. Pohyb klávesnic je konán pomocí mechaniky, vzduchu nebo elektriky. Rozdílné konstrukce rozhodují o kvalitě nástroje, hry, údržbě, četnosti obnov a časté poruchovosti nástrojů.

Pneumatické nástroje jsou velmi choulostivé na používání, počasí a na ročním období. Např. nástroj v Nebuželech během letního období je nepoužitelný, tj. nevydává požadovaný zvuk. Tento problém se též vyskytuje v Mělníce v kapucínském kostele, kde varhany firmy Tuček mají velké konstrukční problémy a jejich oprava či přestavba je velice nákladná.

Nástroje s mechanickou trakturou jsou omezeny prostorovou dispozicí, proto byly při rozšiřování varhan nahrazovány pneumatickou trakturou. Ta je v dnešní době velice nákladná a znovu se uvažuje o jejich nahrazení znovu mechanickou.

Elektronické varhany jsou zajímavou náhradou za předchozí typy varhan a jejich velikost není omezena trakturou, ale množstvím píšťal.

Kombinace pneumatického a mechanického nástroje se vyskytuje např. v Dolním Slivně. Na tomto nástroji je patrné během občasného používání, že zjednodušení ovládání rejstříků pomocí pneumatické trakce není občas výhodné. Během použití některé píšťaly jsou nedostatečně otevřeny, tj. nevydávají požadovaný zvuk.

Harmonia mají vlastní konstrukční typ. Jsou také omezeny počasím. Jejich zvuk připomíná tahací harmoniku, což navozuje atmosféru spíše hospody než kostela. Podrobné počty jsou uvedeny v tabulce 15.

Tab. 15 Přehled traktur ve varhanách

Druh traktur v nástrojích	Počet
Mechanická	53
Pneumatická	19
Elektronické	7
Bez traktury	1
Celkem	80

Zdroj: Horák (2016) a vlastní konstrukce autorky

14.9. Poslední datum obnovy a hodnota poskytnutých prostředků

Varhany jsou složitý nástroj, který je nutné udržovat a případně opravovat. Nejčastější závady jsou opakované a vyžadují pravidelné opravy, např. části pneumatické traktury.

Též dlouhodobě opomíjené nástroje bylo nutné radikálně obnovit, proto částky za obnovy byly často vysoké. Důvody navýšení finančních prostředků jsou nejčastěji napadení červotočem a dřevomorkou, opotřebení materiálu či výskyt živočichů v nástroji.

Zdroje poruch jsou červotoč, dřevomorka, ptáci, opotřebování, nepoužívání, životnost materiálu – např. míšky pneumatických varhan. Vše nejvíce závisí na aktivitě kněží a varhaníků, majitelů.

Z úspěšných nedávných oprav nástrojů lze uvést harmonium v Horních Stakorech a varhany v Kosmonosech, Bakově, Medonosech, Bělé pod Bezdězem, Mladé Boleslavi a Mečeříži. Období nejčastějších oprav jsou uvedeny v tabulce 16.

Tab. 16 Přehled opravených varhan (bez elektronických)

Opravy v letech	Počet
1880–1948	17
1948–1970	5
1970–1990	3
1990–1995	7
1995–2000	6
2000–2005	11
2005–2010	6
2010–2018	3
Nově postavené	1
Neznámý údaj	15
Celkem	74

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

Výstavba nových varhan za posledních 70 proběhla v kostelích v Mělníce a v Záboří. V Mladé Boleslavi byla změna traktura na elektromagnetickou u varhan v kostele Nanebevzetí Panny Marie v roce 1995. Celkový přehled vynaložených finančních prostředků lze nalézt v následující tabulce 17.

Tab. 17 Přehled vynaložených finančních prostředků na poslední opravu/výstavbu varhan

Částka na opravu	Počet
10 000 – 50 0000	2
50 000 – 100 000	3
100 000 – 800 000	4
800 000 – 5 000 000	1
Nad 5 000 000	1
Není údaj	69
Celkem	80

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

14.10. Kategorie stavu

Hodnocení stavu varhan a harmonií byl vztaženo k základnímu požadovanému stavu pro liturgické využití. Proto může být zařazen nástroj do funkčních, přestože pro koncertní využití či výuku je naprosto nevhodný. Z tohoto rozdělení a ze subjektivního pohledu autorky byly vypočítány odhady na obnovu nástrojů, viz Tab. 4.

14.11. Počet bohoslužeb

Jedná se o důležitý údaj, kolik bohoslužeb je během roku pořádáno v kostele, kde jsou nástroje umístěny a kolik je jejich maximální liturgické použití. Dalším ukazatelem souvisejícím s konáním bohoslužeb je pravidelnost hry na bohoslužbě. Vyskytují se případy kostelů, kdy je konáno více tichých bohoslužeb než hrané bohoslužby. Použití varhanních nástrojů v městském úřadě je zejména v době svateb, předávání ocenění a vysvědčení, a podobných příležitostech.

Nejčastěji používané nástroje se nacházejí v okresních městech. V Mělníce se nacházejí v kostele sv. Ludmily a hraje se na ně 4x za týden a v kostele Čtrnácti svatých pomocníků 2x za týden. V Mladé Boleslavi se konají bohoslužby v každý den v jednom ze dvou místních kostelů s účastí varhaníka. V Bělé po Bezdězem se též konají skoro každý den bohoslužby

a varhanní doprovod provozuje farář nebo varhaník. V Dobrovicích, Bakově nad Jizerou, Nebužely a Mcelech jsou též během týdne konány bohoslužby ale bez doprovodu varhaníka. Pravidelné **h**rané sobotní mše s nedělní platností a nedělní mše jsou konány ve Vysoké u Mělníka, Nebuželech, Byšicích, Záboří, Pšovce, Mcelech a Mělnice v kostele Petra a Pavla a v Bělé pod Bezdězem.

Mnoho ostatních kostelů je otevřeno příležitostně, proto varhany není nutné urychleně opravit. Bohužel funkční nástroje umístěné v těchto kostelech jsou více náchylné k poškození a zničení červotočem a dřevomorkou.

14.12. Počet účastníků bohoslužeb

Podobně s předchozím ukazatelem je nutné do metodiky začlenit počet účastníků bohoslužeb. Pokud má bohoslužba účast pouze v řádu jednotlivců (1–5), velká investice do nástroje je velice neefektivní a využití varhaníka je též velmi omezené. Což se na území MBV vyskytuje velice často. Při četnosti 5–15 osob na bohoslužbě patří k podobnému často se vyskytujícímu problému. Účast 15–50 lidí v kostele znamená, že pro varhaníka je již dostatečná účast zpěváků. Ale nástroje v těchto chrámech není též prioritní obnovovat. S účastí 50–100 osob na mši se již váže potenciál možnosti obnovy nástroje. Tyto zvýšené účasti jsou vykonávány o poutích a velkých křesťanských svátcích (Vánoce a Velikonoce). V Mělnice a Mladé Boleslavi jsou pravidelné nedělní mše a ty navštěvuje 200–300 věřících. V následující tabulce je shrnuta účast na mších. V následující tabulce 18 je vyjádřen počet účastníků bohoslužeb ve vztahu počtu nástrojů.

Tab. 18 Účast na mších v katolické církvi

Počet osob na mších	Funkční nástroje	Nefunkční nástroje	celkem
1–5	5	1	6
6–15	23	8	31
16–50	27	14	41
51–100	3	0	3
101–199	0	0	0
200–300	3	0	3
Zavřené	3	9	12
Celkem	64	32	96

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

Z údajů získaných z pozorování přímo na bohoslužbách nebo dodanými od správců kostelů je velice malá účast místních věřících. Ti často objíždějí větší počet kostelů ve svém okolí.

Až 4 kostely přesně podle týdnů v měsíci. Často se vyskytují případy, kde je vyšší počet věřících v obci, v jehož kostele se nacházejí varhany v nejhorším možném stavu, např. Nebužely, Chotětov.

14.13. Varhaník a jeho úroveň a počet kostelů vs. počet varhaníků

Tento údaj je důležitý pro budoucí stav varhan a pro jejich využitelnost. Též varhaníci zajišťují jejich funkčnost. Údaje o počtu varhaníků příslušných ke kostelu naznačuje, jak je varhanní nástroj využíván. Čím větší počet varhaníků, tím se zvyšuje jejich alternace v případě nemoci, či nemožnosti účastnit se mše. Zaručuje to, že s velkou pravděpodobností bude někdo hrát.

Jen několik varhaníků má hudební vzdělání, což pro nedostatek varhaníků je důležité, neboť občas se vyskytuje kvalitní hra na bohoslužbách a nástroj. V Mladoboleslavském vikariátu až na výjimky Mělníka, Mladé Boleslavi a Mšena hrají pouze amatéři. Mnoho z nich studovalo ZUŠ, ale též mnoho z nich má jen soukromé učitele. Věkové rozmezí je rozdílné, jedná se buď o mladé varhaníky do 35 let nebo starší 55 let. V okresních městech se působí hlavní regenschori s odborným hudebním vzděláním. Pomocní varhaníci mají spíše nižší vzdělání nebo jsou vzdělávání soukromě. Ve venkovských oblastech nebo na malých městech se vyskytují dobrovolní varhaníci s mizivým hudebním vzděláním. Bohužel se také vyskytují území, kde nepůsobí žádný varhaník.

Paradoxní je nerovnoměrnost rozdělení varhaníků po Mladoboleslavském vikariátu, například v evangelickém kostele v Mělníce mají podle místního faráře Mgr. et Mgr. Miroslava Erdingera k dispozici až 5 varhaníků. V několika kostelech působí 2–3 varhaníci. Většinou je ale praxe taková, že jeden varhaník spravuje jedny varhany. Zde vzniká nemožnost jakéhokoliv zastoupení. Na druhou stranu není výjimkou, že varhaníci musí objíždět více kostelů. Většinou se jedná o 1–3 kostely, výjimkou je autorka této práce, která objíždí 13 kostelů. Přesto jsou území, kde žádný varhaník nepůsobí, přestože jsou nástroje funkční. Jedná se hlavně o obvod Mladé Boleslavi.

14.14. Pohřby a svatby

Svatby se konají zejména v okresních městech a dále v Řepíně či Niměřicích. Potenciál na konání je dále v Liblicích, Mcelech, Loučeni či Rožďalovicích.

Pohřby se konají na celém území MBV. Pokud se v obci nalézá nevhodný nástroj nebo pohřbu se účastní varhaník, je často jeho konání přemístěno do vhodnějšího kostela s lepšími varhanami.

14.15. Koncerty a účast

Tento ukazatel vyjadřuje současné využití pro světské účely a vyjadřuje animační snahy církevních správců a místních spolků. Též počet účastníků reflektuje působnost marketingu a kvalitu programu.

Některé z těchto nástrojů se používají pro koncertní účely několikrát během roku, zejména ve městech (Mělník, Mšeno, Mladá Boleslav, Bělá pod Bezdězem). Dále jsou používány kvalitní nástroje v aktivních farnostech a obcích (Sýčina, Řepín, apod). V tabulce 19 je uvedena četnost koncertů.

Významné kostely ve vikariátu jsou zmiňovány na internetových stránkách obcí, v odborných publikacích a cestovatelských průvodcích. Poutní mše a významné obecní slavnosti jsou též uveřejněny v místních a oblastních novinách. K těmto příležitostem probíhají též koncerty v kostelech. Specifický marketing varhan pro širokou veřejnost neexistuje.

Na FB nebo Instagramu si varhaníci nebo obdivovatelé ukazují fotografie varhan a předávají informace o nich. Pro širokou veřejnost se zveřejňují informace pouze o velké radikální opravě nebo o významném koncertu.

Tab. 19 Četnost koncertů v Mladoboleslavském vikariátu

Četnost koncertů	Místo
Každý měsíc	Sýčina
Festival	Rožďalovice, Mělník, Mladá Boleslav
3x ročně	Mšeno, Loučeň, Liběchov
2x ročně	Bezno
1x ročně	Dolní Slivno, Řepín, Chorušice

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

15. Příklady varhan v Mladoboleslavském vikariátu

Každý farní obvod v Mladoboleslavském vikariátu zaujímá vždy jednu sídelní farnost a k ní propojení farnosti, které jsou administrovány z příslušné sídelní farnosti. Příkladem může být farní obvod Nebužely, do něhož dnes přináležejí farnosti Nebužely, Čechelice, Dolní Slivno, Chorušice, Liblice a Řepín.

Zdroje literatury jsou společné pro následující kapitoly, tj. 4 publikace od Tomáše Horáka, Varhanáři Predigerové od Jana Tomíčka a Historické varhany od Lubomíra Tomší. Též byly použity internetové stránky obcí, novinové články, účetní dokumenty a poznámky poskytnuté od farních úřadů.

Byly též provedeny osobní a písemné rozhovory s duchovními správci jednotlivých obvodů, duchovními správci z jiných vikariátů, organologem DLTM, varhaníky působícími na území MBV, pravidelnými účastníky bohoslužeb, obecními úřady a zainteresovanými účastníky animačních procesů.

15.1. Mělník

Obvod Mělník spravuje Kongregace Misionáři Matky Boží z La Saletty. V posledních letech jsou místními představiteli Jacek Zyzak a Mirosław Mateňko.

Nejvýznamnější počín obnovy varhan v celém Mladoboleslavském vikariátu v posledních 10 letech proběhl v Mělníce v kostele sv. Petra a Pavla, kde byly postaveny varhany z torza varhanní skříně. Podoba z roku 1712 vznikla z varhanářské dílny Krásný. Dokončení opravy došlo v roce 2014. Jedná se dvoumanuálové varhany s pedálem, 25 rejstříky, zásuvkovou vzdušnicí a 3 klínovými měchy (Kánský–Brachtel, 2018). Nové varhany zastihují opravu ostatních varhan ve městě. Varhany jsou využívány během nedělní mše od 9:30, ale hlavně pro koncerty.

Varhany v kostele Nejsvětější Trojice v Mělníku – Chloumku vytvořila firma Rejna a Černý v roce 1906. Kostel je v nejvíce využívanou církevní památkou na Mělnickém obvodu. Kostel je využíván pro pohřební účely jako rozlučková síň a 1x ročně se zde koná pouťová slavnost. Jen výjimečně zde probíhají pohřby s doprovodem varhan. U varhan je potřebná základní oprava.

15.2. Nebužely

Tento obvodu spravuje vikář Leopold Paseka. Obvod v současné době obsahuje 13 kostelů a kaplí a mají zde pouze 2 varhaníky. Mezi nejvýznamnější nástroje se nalézají v Řepíně a Mělnickém Vtelně (obrázek 3). Na nich lze uvést největší rozpor ve vztahu k hudebním nástrojům v rámci celé MBV. Oboje varhany pochází od stejného varhanáře Predigera z roku 1850, ale důraz na obnovu je dnes kladen jen na ty řepínské. Na vtelenské varhany se

pozapomnělo i v rámci DLTM. V publikaci o Josefu Predigerovi od Jana Tomíčka (2013) jsou jen zběžně zmíněny.

V obci Řepín se koná jednou za rok koncert. Varhany jsou ohroženy silným napadením červotočem. Vykonává se zde jen 9 mší za rok. Sousední fara je dočasně využívána, ale je nutná zásadní obnova budovy. Budoucnost nástroje je špatná, neboť farnost je skoro mrtvá.

Obr. 3 Varhany v Mělnickém Vtelně

Zdroj: Autorka

Další varhany z varhanářské dílny Josefa Predigera se nacházejí též v Krpech a Nebuželech. Krpské varhany z roku 1863 jsou též pozapomenuty a po rekvizici píštal nebyly řádně obnoveny. Jedním z důvodů neochoty k obnově je malá účast na občasných bohoslužbách.

Nebužely jsou současné době sídlo mladoboleslavského vikáře. Zdejší pneumatické varhany byly v roce 1914 postaveny varhanářem Josefem Koberlem a skříň zůstala z původních varhan Predigerových. Jejich technický stav je vždy během léta velice špatný a s pravidelností 10–15 let jsou i totálně nehratelné. Po poslední opravě byly sice odstraněny závady, ale ty se s pravidelností znovu objevily. V době sucha a léta varhany hrají velice falešně. Není zde žádné harmonium, které by varhany zastoupily k doprovodu 6 mší za týden. Je možnost dovést volné nástroje z Liblic nebo z Řepína.

V kostele Nanebevzetí Panny Marie v Chorušicích jsou umístěny varhany zřejmě z dílny Jiřího Dvorského pravděpodobně z roku 1726. Následně byly tyto varhany přestavěny Josefem Koberlem v roce 1888. Nástroj volá po opravě, ale farnost je mrtvá. Farnost směnila nepoužívané sídlo děkanství za budovu školy, ale též je tento prostor nevyužíván a chátrá (obrázek 4).

Obr.4 Foto varhan v Chorušicích

Zdroj: Autorka

15.3. Mšeno

Obvod Mšeno spravuje farář Peter Kothaj. Kostely se nacházejí nejen v Mšeně, ale také v Sudoměři, Bukovnu a Kadlíně.

V kostele sv. Martina se nalézají varhany z roku 1887 od E. Š. Petra. Hraje na ně jeden varhaník z Prahy. Jeho četnost hraní je bohužel omezená. Varhaník zde též provádí koncerty.

V Kadlíně sv. Jakuba Staršího je zajímavý nástroj od Josefa Koberleho z roku 1911, který byl několikrát nedávno opravován. Tento nástroj je funkční s některými nehrajícími rejstříky. V Kadlíně působí občasná začínající varhanice, která ale hraje na keyboardy.

Kostel v Sudoměři je převeden na obec. Obec stěží zachraňuje kostel. Jsou zde postaveny varhany od Josefa Predigera v roce 1847 a mají podobné problémy jako další Pradigerovské varhany.

V evangelickém sboru v Mšeně se nacházejí 3 harmonia, a přesto se při mších hraje na keyboard. Většina z těchto harmonií je již více než 100 let stará a začínají být památkově chráněné. Varhaníci zde působí a jedná se především o amatéry až na výjimku občasného působení místní učitele ZUŠ Mšeno.

15.4. Mladá Boleslav

Obvod Mladá Boleslav spravuje Pavol Poláček a jeden pomocný kaplan. Ve městě Mladá Boleslav jsou troje varhany, které jsou udržovány. Dva kostely využívá katolická církev a bohoslužeb v nich konaných se účastní kolem 250 věřících. Třetí kostel (sv. Havla) je dlouhodobě pronajat Církvi českobratrské evangelické. Nedávno byly instalovány varhany od firmy Rejna a Černý, které byly odvezeny z teplické konzervatoře. Částka za uvedení do provozu činila 185 000 Kč včetně ventilátoru. Na obvodu města je 8 varhaníků.

V tomto obvodu se nachází kostel sv. Petra a Pavla v městysi Bezno. V místním kostele se nachází nejcennější nástroj v obvodu od Fridricha Semráda z roku 1755. V kostele probíhají koncerty a byly zde pořízeny i nahrávky. V současné době občas přijíždí varhaník na bohoslužbu konanou 1x v měsíci. Počet účastníků

V obcích Strenice, Chotětov či v Březnu u Mladé Boleslavi jsou rozpadající se historické stavby kostelů. Existuje zde velké množství harmonií od různých autorů, které jsou podobné tristním stavu (obr. 5). Je nutná jejich obnova nebo prodeje na součástky.

Varhany v Chotětově (obr. 6) mají pneumatickou trakturu z roku 1913 od Bohuslava Paštiky ve staré skříni z roku 1787 od Ferdinanda Gutha. Tyto varhany nehrají a 2 harmonia umístěná v kostele jsou ve velmi špatném stavu.

V Březnu u Mladé Boleslavi jsou Urbanovy varhany z roku 1935 (původně v kostele v areálu Psychiatrické léčebny v Bohnicích) ve staré skříni od Krásného z roku 1725. Tato kombinace varhan byla provedena až v roce 1953. Varhany nehrají z důvodu vážně poškozené traktury a špatné statiky kostela, neboť do varhan padají kusy omítky. Varhanice zde při bohoslužbách hraje na keyboard.

V obci Strenice v kostele sv. Bartoloměje nehrají varhany z důvodu poškozené traktury. Jejich tvůrcem byl Karel Schiffner v roce 1876. Ke mši konané jednou do měsíce v letním období mohou doprovázet 2 funkční harmonia, ale není zde varhaník.

Obr. 5 Chotětov – Harmonium Tuček

Zdroj: Autorka

Obr. 6 Chotětov – varhany

Zdroj: Autorka

15.5. Bakov nad Jizerou

Obvod Bakov nad Jizerou je spravován katolickým farářem Jiřím Veithem. Kostel sv. Bartoloměje v Bakově nad Jizerou byl nedávno v interiéru opraven. Varhany jsou od Josefa Predigera z roku 1876. Jejich oprava stála 0,5 milionu Kč. Hraje se na ně jen pokud má profesionální varhaník volný termín. V kostele se hraje na keyboard místní farář.

Harmonium v kostele Církve československé husitské je nutno opravit s velkou pečlivostí, neboť obsahují se speciální rejstříky. Na fáře se též nachází harmonium.

Bakovská pohřební síň se nachází v kostele sv. Barbory. Tento kostel je v majetku města Bakov nad Jizerou. Je nutná nejen obnova fasády a odizolování od spodních zdrojů vody, ale taky obnova varhan. Varhany od Josefa Koberleho z roku 1909 jsou totálně zničené a bez ventilátoru.

Varhany z kostela sv. Barbory z obce Debrž byly odvezeny do Bělé pod Bezdězem. Tímto činem byly zachráněny od zkázy. Varhany tam využívá místní farář při liturgii, pokud není přítomen varhaník.

15.6. Mcely

Obvod Mcely leží v zemědělsky bohatém kraji s mnoha zámeckými areály. Novým duchovním správcem je P. Mgr. Lukáš Hrabánek, který pomalu přebírá celý obvod od jáhna Jaroslava Pekárka. Varhaníci na obvodu jsou 4. Tři z nich jsou amatérské varhanice a čtvrtý z nich je litoměřický organolog Rejšek. Do výběru varhan jsou zařazeny varhany s možným kulturním animačním potenciálem.

V obci Hrubý Jeseník se v kostele sv. Václava nalézají dvoumanuálové varhany z roku 1868 od Josefa Predigera. Kostel je udržovaný, ale stav varhan ohrožuje jako tradičně u všech Predigerových varhan červotoč a jejich malá využitelnost 2x do měsíce. Varhany mají ventilátor a stav nástroje umožňuje ještě hru pro liturgické účely. Místní varhanice hraje v kostele, ale pro hru využívá spíše keyboard. Bohoslužby jsou zde jednou za 14 dní od 10:30 v neděli a každou středu od 18 hodin. Účast na bohoslužbě je kolem 10 lidí. Obnova varhan není prioritní z důvodu malého počtu věřících a malého kulturního potenciálu místa, neboť v okolí se nalézají významnější kulturní a turistické cíle.

V obci Křinec se nalézá nedávno obnovený kostel sv. Jiljí. Varhany v něm umístěné jsou dvoumanuálové z roku 1854 od Vocelky. Během rekonstrukce rozebrané varhany jsou umístěny na kůru a nebyly ještě sestaveny. Varhanice hraje na keyboard. Bohoslužby jsou jednou za 14 dní od 10:30 v neděli a každou úterý od 18 hodin. Účast na bohoslužbě je kolem 10 lidí. Snaha o znovusestavení je značná, ale finanční možnosti jsou omezené a též z důvodu malého počtu věřících nebude v brzké době nástroj sestaven. Možným novým impulzem k sestavení varhan a k pravidelnému koncertnímu využití může přispět spolupráce s nedalekým zámkem, který se obnovuje a již poskytuje turistický cíl pro cestovatele.

V obci Loučeň se nachází průměrný nástroj. Pořádají se zde koncerty. Varhany jsou jen částečně zařazeny do animačních činností přílehlého zámku, který je místním turistickým cílem.

Obec Bošín je chráněna jako vesnická památková rezervace a nachází se v ní 2 kostely. Jedná se o kostel patřící církvi římskokatolické a církvi československé evangelické. Celkem je zde 5 nástrojů. Nástroj v římskokatolickém kostele je od Josefa Kobrleho. V nynější době je nástroj bez ventilátoru a je značně rozladěný. V evangelickém kostele je nutná oprava harmonií a v současné době hrají na keyboard, i když se zde nacházejí 3 harmonia a jedny funkční varhany bez ventilátoru.

15.7. Dobrovice

Obvod Dobrovice zahrnuje obce v zemědělsky úrodné krajině a je velice ovlivněn místním cukrovarem TTD. Toto území historicky přináleželo do Loučenského panství. Duchovním správcem je R.D. František Janíček. Tento obvod potřebuje nejvíce ze všech obvodů ve vikariátu animaci nejen varhan, ale též kostelů. V případě Dobrovic a Žerčic může být animace spojena s varhanami. Varhaníci na obvodu jsou 2 amatérské hráčky, ale pravidelně se hraje pouze v Sýčíně jedenkrát do měsíce.

V městě Dobrovice stojí historický kostel sv. Bartoloměje. Jsou v něm umístěny 2 hudební nástroje. V lodi kostela se nalézají dvoumanuálové harmonium s pedálem značky Mannborg. Není využíván z důvodu špatných měchů a poškozených pedálů. Na kruchtě se nalézají historické varhany složené z varhanní skříně z roku 1732 od Krásného (obr.7) a v ní je vestaven pneumatický varhanní nástroj z roku 1905 od Josefa Hubičky. Nástroj je funkční pro liturgické účely, ale pneumatická traktura vyžaduje radikální obnovu. Poslední oprava proběhla v roce

1999 firmou Křivánek–Šašek. Bohoslužby jsou každý den kromě soboty. Účast věřících se pohybuje kolem 30 lidí při nedělní bohoslužbě. Varhanice se účastní bohoslužeb jen sporadicky, a proto se stav varhan rychle zhoršuje. Obnova varhan je prioritní z důvodu cennosti skříně varhan. Dalším argumentem je skutečnost, že se varhany nacházejí v sídle farnosti a ve městě. Velkou nevýhodou je velice malá účast věřících a nepravidelné varhanní služby. Animační snahu na obnovu varhan by měla farnost spolupracovat s místním cukrovarem, např. v podobě CSR či dary. Animační podobu obnovy by mohla farnost navázat na podobný projekt v Mělníce, s nímž je spojena nejen cukrovarem TTD, ale též existencí varhan od varhanáře Krásného.

Obr. 7 Dobrovice – varhany

Zdroj: Autorka

V kostele v Žerčicích zasvěcenému sv. Mikuláši se nalézají varhany z roku 1866 od Josefa Predigera. Ten do tohoto nástroje zapracoval starší píšťaly dovezené z Markvartic u Jičína. Tento kostel je udržován, ale varhany neobsluhuje žádný varhaník a jejich stav je proto velice špatný. Varhany zůstaly v původním stavu (bez ventilátoru, původní manubria). Dá se na něj zahrát, ale jako většina varhan od Predigera je silně napaden červotočem a některé části klaviatury se již rozpadají. Bohoslužby se konají každou neděli od 10 hodin s výjimkou 4. neděle. Účast věřících je kolem 7 lidí. Jedná se o relativně cenný nástroj, ale jeho obnova není prioritní ani v rámci Mladoboleslavského vikariátu. Kulturní potenciál obce je též velmi malý.

Obec Jabkenice je známá jako místo posledního pobytu Bedřicha Smetany. V obci se nalézá starý cihlový kostel Narození Panny Marie. Varhany v něm umístěné jsou z roku 1882 značky Mölzer. Stav varhan je tristní. Jsou rozladěné a silně napadené červotočem. Asi 10 let nehraje na ně žádný varhaník. Tato nepřítomnost urychlila zkázu nástroje, který je připojen

na ventilátor. Bohoslužby se zde konají každou sobotu od 17 hodin s účastí 7 věřících. Přestože se nejedná o cenný nástroj, přesto by měla obnova náležet k prioritám Diecéze litoměřické z důvodu existence možného animačního projektu spojeného s Bedřichem Smetanou.

V obci se nalézá pobočka Národního muzea s expozicí věnovanou pobytu Bedřicha Smetany. V areálu muzea probíhají různé hudební akce a kostelní prostředí či varhanní koncert Smetanových skladeb by rozšířilo program a zapojilo málo využívaný kostel do kulturní činnosti.

V obci Sýčina se nachází architektonicky zajímavý kostel svatého Václava. Kostel má velké statické problémy, přesto cenné vnitřní vybavení není ohroženo. V kostele jsou umístěny varhany značky Hloušek a Vocolka z roku 1849 (obr. 8). Jsou funkční a mají ventilátor a amatérská varhanice jezdí pravidelně. Bohoslužby se konají 4. neděli v měsíci od 10 hodin a účast věřících se pohybuje kolem 15. Přestože se nejedná o cenné varhany, je důležité jejich zachování např. z důvodu existence Občanské sdružení Kostel Sýčina. Jeho členy jsou někteří místní zastupitelé. Spolek se podílí na opravě kostela a pořádá v něm koncerty. V roce 2017 proběhlo 5 koncertů.

Obr. 8 Sýčina – varhany

Zdroj: Kostel Sýčina, 2018

15.8. Bělá pod Bezdězem

Obvod Bělá pod Bezdězem obsahuje kostely náležející Mladoboleslavskému vikariátu, ale též několik kostelů ze sousedního Českolipského vikariátu. Místní duchovní správce R.D. Kamil Škoda je též varhaníkem a aktivně vyhledává budoucí varhaníky z řad místních věřících. Zajímavostí obvodu Bělá je existence mnoha druhů varhanních nástrojů z různých historických

období na malém prostoru. Varhaníci jsou v obvodu 3 a každý z nich je amatér. Nejmladší z nich se učí na varhany v ZUŠ v Mladé Boleslavi.

Kostel sv. Václava a přilehlý klášter stále náleží augustiniánskému řádu, který zde měl konvent od roku 1345. V budově kláštera se dnes nalézají byty a část budovy je nově užívána místním muzeem. Z těchto prostor lze nahlédnout do lodě kostela a vidět varhany. V kostele se nacházejí varhany od Jana Rusche z roku 1763 (obr.9). Jedná se o nejcennější varhany v obvodu Bělá. Chráněné historické varhany mají ve víku hracího stolu vlepeny texty liturgických písní. Naposledy byly opraveny po roce 1990 autorem mnoha publikací o varhanách Tomášem Horákem. Varhany jsou používány o bohoslužbě, která se koná jednou do měsíce. Občasné koncerty jsou provozovány místním farářem, např. při Noci kostelů. Varhaník pro tento kostel je pouze jeden.

Obr. 9 Bělá pod Bezdězem – klášter – víko hrací skříně

Zdroj: Autorka

Kostel sv. Jiljí stojí pod hradem Bezděz ve stejnojmenné obci. Tento historický svatostánek má v inventáři 2 hudební nástroje. Jedno harmonium značky Mannborg stojí v presbytáři, na které hraje farář, pokud není na bohoslužbě přítomna varhanice. Nejvýznamnějším nástrojem v kostele jsou varhany z roku 1760 od J.G. Tamitiuse a L.B.Schmahela (obr.10). Jejich technický stav není dobrý, ale pro liturgické účely zatím postačuje. Kolem kostela se soustřeďuje skupina věřících z řad chatařů a chalupářů z Prahy. Ti se spolupodílejí na kulturních akcích pořádaných v kostele. Dále sem dojíždějí věřící z okolních vesnic, protože se bohoslužby od 10 hodin se na Bezdězu a v Oknech pravidelně střídají. Účast je kolem 40 lidí. Místní varhanice je amatérka a přijíždí pouze na neděli. Dále probíhá bohoslužba ve středu od 18:00 s již menší účastí. Animace varhan probíhá při různých koncertech či při Noci kostelů. Obnova varhan patří k prioritním z důvodu stáří nástroje, též jako součást cenné stavby v obci Bezděz.

Obr. 10 Kostel sv. Jiljí Bezděz – varhany

Zdroj: Autorka

V obci Bořejov se nachází kostel sv. Jakuba Staršího (obr. 11). Jsou v něm umístěny 2 nástroje. Jedním z nich je harmonium od významného vídeňského tvůrce harmonií Petera Titze. Ty se používají při nepřítomnosti varhaníka nebo při častých poruchách varhan. Varhany jsou bez ventilátoru. Dalším nástrojem umístěným v kostele jsou varhany od firmy Rejna a Černý z roku 1902. Tento kostel byl dlouhodobě neudržován, proto prochází od roku 2000 rozsáhlou rekonstrukcí. Tento stav se neblaze podepsal na stavu varhan, které po nedávné opravě znovu špatně hrají a na další opravu již nejsou finanční prostředky.

Obr. 11 Bořejov – varhany

Zdroj: Autorka

15.9. Kostely spravované z jiných vikariátů

Tyto kostely stojí v Mladoboleslavském vikariátu, ale duchovní správa je v nich vykonávána z jiných vikariátů. V tomto výběru jsou varhany v kostelech spravovaných ze Sobotky náležící turnovskému vikariátu. V roce 2017 převzal nový sobotecký děkan R.D. Mgr. Pavel Michalec tyto kostely od svého předchůdce. Vybrané nástroje nehrají, ale je k dispozici varhanice.

V obci Řitonice se nalézá kostel sv. Štěpána, ve kterém se nalézají varhany z varhanářské díly Tuček (obr.12). Byly postaveny v roce 1913 a velký příspěvek jim věnovala Ema Destinová (Horák, 2016). Z důvodu malého počtu věřících a zanedbané dlouhodobé údržby jsou bohoslužby pouze na 3x za rok. Jejich účastníků je kolem 40. Kostel má též velké problémy se statikou, což se též neblaze podepisuje na dlouhodobě nehrajících varhanách. Strop nad varhanami je podepřen traverzami. Přes špatný technický stav probíhají v kostele koncerty pražských umělců, např. Ondřeje Rumla, a o Vánocích je pořádána Rybova mše vánoční. Obnova varhan není prioritní z důvodu technického stavu kostela.

Obr. 12 Řitonice – pedálnice

Zdroj: Autorka

V městě Dolní Bousov se nalézá kostel sv. Kateřiny. Jsou v něm umístěny dvoje varhany. Jedny jsou elektronické a druhé patří k významným dílům varhanáře Semráda (obr. 13 a 14). Byly původně postaveny v roce 1737 pro kostel sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí. Do Dolního Bousova byly převezeny v roce 1786 (Horák, 2008). Tento kostel byl dlouhodobě neudržován, proto v současné době prochází rozsáhlou rekonstrukcí (vnější omítky, vnitřní malby). Tento stav se neblaze podepisuje na dlouhodobě nehrajících varhanách, které mají zničený měch, hrací stůl a též poničené píšťaly.

Obr. 13 Dolní Bousov – varhany

Zdroj: Autorka

Bohoslužby zde probíhají každou neděli v 10:30 s účastí kolem 20 obyvatel. I když se jedná o velice cenné varhany, jejich obnova varhan není prioritní z důvodu technického stavu kostela. Kulturním potenciálem města je sousedství se Sobotkou a blízkost CHKO Český ráj. Je nutné pořádat více kulturních akcí v kostele a propagovat místní varhany.

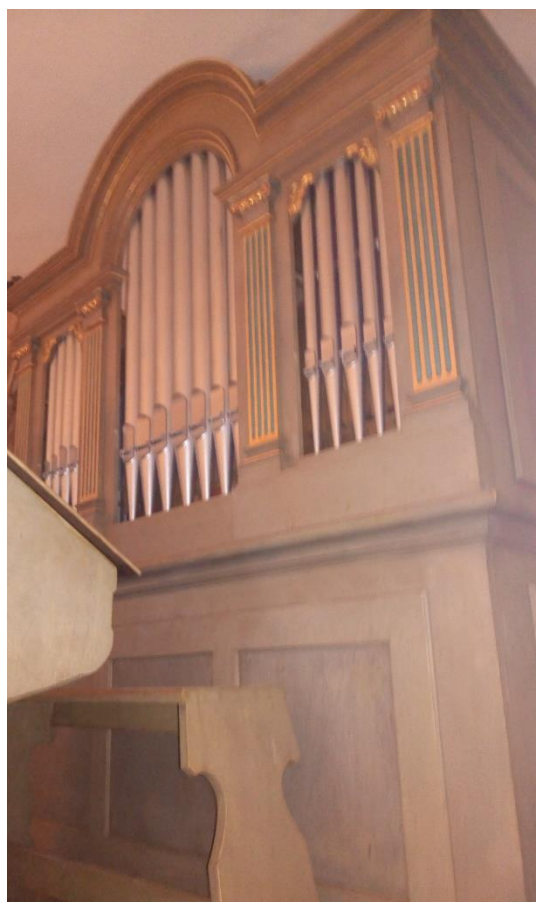

Obr. 14 Dolní Bousov – hrací stůl

Zdroj: Autorka

Na druhé straně MBV se nalézají varhany od Heinricha Schiffnera (obr.15) v kostele sv. Jakuba v obci Medonosy. Kostel je ve vlastnictví obce Medonosy a duchovní správu zajišťují faráři z farnosti Mělník. Tyto varhany byly postaveny v roce 1904 a obnoveny v letech 2017–2018

za částku 130 000 Kč a dalších 70 000 Kč bylo investováno do kruchty. Poté proběhly 2 varhanní koncerty (Medonosy, 2018).

Obr. 15 Medonosy

Zdroj: Autorka

16. Náklady na obnovu varhan

Náklady na obnovu varhan je velice úzce závislá na jejich zjištěném stavu, na firmě/varhanáři a na zákonných požadavcích na nástroj (certifikát firmy, použitý materiál, technologie obnovy). Lze je obtížně určit, protože ceny těchto oprav stále rostou.

Odhadní částky jsou spojeny z více zdrojů od 3 varhanářů, zainteresovaných varhaníků, kteří finančně přispívají na obnovu varhan a též se účastní obnov a účetních dokumentů za nedávno obnovené nástroje.

16.1. Vyčíslení částky na základní obnovu

Základní zprovoznění nástroje představuje počet funkčních rejstříků pro použití nástroje při základních liturgických obřadech. Je nutné zprovoznit alespoň 1 manuál a 8' a 4' základní rejstříky. Ostatní rejstříky není nutné zprovoznit. Pedálový manuál není též nutné zprovoznit. Také zprovoznění dalších nástrojů v kostele není důležité. Částky vynaložené se ale bohužel jen částečně zmenší. Základní konstrukce a vzduchové zařízení je vždy nutné opravit. Podrobné vyčíslení nákladů je uvedeno v tabulkách 20 a 21.

Tab. 20 Odhad normovaných nákladů na obnovu varhan podle jiných skutečných projektů

Část nástroje (rejstřík = 60 píšťal)		Částka v Kč
Varhanní skříň		300 000
Píšťaly pedálové (rejstřík)		150 000
Píšťaly velké 8'		80 000
Píšťaly malé 4'		40 000
Píšťaly 2'		20 000
Hrací stůl		50 000
Měch		50 000
Vzdušnice		70 000
Mechanika	Traktura	90 000
Pneumatika	Míšky, trubičky	100 000
Normovaná cena 1 rejstříku (včetně vzdušnice a traktury)		250 000
Ventilátor		100 000
Oprava malého nástroje		150 000
Oprava střední nástroje		600 000
Oprava velké nástroje		1 000 000

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

Tab. 21 Odhad nákladů na obnovu harmonií dle jiných skutečných projektů

Harmonium	Částka v Kč
Jednomanuálové	20 000
Dvoumanuálové	40 000
Velmi špatný technický stav	50 000

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

Podrobné vyčíslení každé opravy varhan je velice specifické a závisí na stavu dřevěných částí, píšťal, stáří nástroje a finančních možnostech majitele. Základní obnova zahrnuje zprovoznění pro liturgii, tj. Důležitým faktorem pro zjištění průměrné ceny na opravu a stavební náklady je potenciál diecéze, ať už finanční i skutečný. Dále je rozhodující, zda se jedná o opravu nových či starých nástrojů. Také je potřeba zjistit, kolik finančních prostředků je potřeba a jakým způsobem je lze získat, např. fundraisingem nebo od MK ČR. Další možností shánění finančních prostředků jsou široké veřejné sbírky.

Nejpoužívanější nástroje jsou zejména v sídelních obcích duchovních a též ve vybraných obcích, kde by mohl nástroj sloužit pro liturgické účely nebo byl zapojen do animačních projektů nejen církevních, ale též kulturních. Relativně nadsazené částky u varhan v Bezdězu a Dolním Bousově jsou z důvodu, že tyto varhany jsou z 18. století a jsou značně památkově chráněné. V tabulkách 22, 23 a 24 jsou vyjádřeny částky do základní oprav varhan ve významných kostelech MBV.

Tab. 22. Přehled odhadovaných nákladů do základních oprav ve vybraných římskokatolických kostelech

Obvod	Částka v Kč	2. kostel v obvodu	Částka v Kč
Mělník	0	Vysoká	0
Nebužely	50 000	Byšice	10 000
Mšeno	0	Kadlín	20 000
Mladá Boleslav	0	Bezno	50 000
Mcely	0	Loučeň	20 000
Bakov	0	Kosmonosy	0
Dobruška	100 000	Jabkenice	200 000
Bělá pod Bezdězem	0	Bezděz	300 000
Dolní Bousov	1 000 000	Řitnice	200 000
Liběchov	0		

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

V evangelických kostelích (tab. 23) je nutné zejména investovat do ventilátorů, např. v Bošíně.

Tab. 23. Přehled odhadovaných nákladů do základních oprav v evangelických kostelech

Varhany obvod	Částka v Kč	Harmonia obvod	Částka v Kč
Bošín	50 000	Bošín	20 000
Vysoká	250 000	Vysoká	20 000
Mělník	0	Mšeno	40 000
		Mladá Boleslav	20 000

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

Tab. 24. Přehled odhadovaných nákladů do základních oprav v husitských kostelech

Harmonia obvod	Částka v Kč
Mladá Boleslav	20 000
Bakov na Jizerou	20 000

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

16.2. Hodnota finančních prostředků na obnovu a zprovoznění všech nástrojů

Tento výpočet zahrnuje všechny opravy a obnovy do maximálního požadovaného stavu podle liturgických, historických a koncertních podmínek.

Pokud je nástroj uveden do provozuschopného stavu, což je potřeba financovat určité finanční prostředky. Tyto prostředky jsou uvedeny v dalších tabulkách 25, 26 a 27.

Tab. 25 Náklady potřebné k uvedení do provozuschopného stavu u varhan (bez elektronických)

Částka v Kč	Množství oprav
0 – 50 000	31
50 001 – 100 000	5
100 001 – 500 000	19
500 001 – 1 000 000	7
1 000 001 – 5 000 000	12
Celkem	74

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

Tab. 26 Částka potřebná k zabudování elektromotoru ve varhanách

Částka v Kč	Zabudování elektromotoru
30 000 – 60 000	15
60 000 – 100 000	10
100 000 – 500 000	4

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

Tab. 27 Částka potřebná k uvedení do provozuschopného stavu u harmonií

Částka v Kč	Množství oprav
Do 15 000	1
15 000 – 35 000	38
35 000 – 90 000	3

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

V následující tabulce 28 jsou zhodnoceny všechny opravy, které jsou odhadnuty na základě skutečných projektů u varhan a harmonií, kde je oprava již nutností.

Tab. 28 Potřebné finanční prostředky na obnovu všech varhanních nástrojů v římskokatolické církvi

Varhany obvod	Celkem	Harmonia obvod	Celkem
Mělník	3 210 000 Kč	Mělník	20 000 Kč
Nebužely	7 450 000 Kč	Nebužely	160 000 Kč
Mšeno	890 000 Kč	Mšeno	40 000 Kč
Mladá Boleslav	6 040 000 Kč	Mladá Boleslav	140 000 Kč
Mcery	4 750 000 Kč	Mcery	20 000 Kč
Bakov	40 000 Kč	Bakov	0 Kč
Dobrovice	3 530 000 Kč	Dobrovice	110 000 Kč
Bělá pod Bezdězem	4 670 000 Kč	Bělá pod Bezdězem	120 000 Kč
Vidim	20 000 Kč	Vidim	30 000 Kč
Liběchov	30 000 Kč		
Dolní Bousov	3 000 000 Kč		
Řitonice	200 000 Kč		
Dolní Krupá	800 000 Kč		
Celkem	37 030 000 Kč	Celkem	640 000 Kč

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

V následujících tabulkách 29, 30 a 31 lze vidět shrnutí na základě vlastnických práv varhanních nástrojů. Jedná se o majetkové právo v majetku obce, soukromého majitele, evangelické církve a církve husitské.

Tab. 29 Shrnutí potřebných nákladů na obnovu varhan/harmonia v majetku obce

Varhany obvod	Celkem	Harmonium obvod	Celkem
Medonosy	50 000 Kč	Horní Stakory	10 000 Kč
Bakov nad Jizerou	200 000 Kč	Mšeno	20 000 Kč
Sudoměř	250 000 Kč		

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

Tab. 30 Shrnutí potřebných nákladů na obnovu varhanních nástrojů v majetku evangelické církve

Varhany obvod	Celkem	Harmonia obvod	Celkem
Bošín	70 000 Kč	Bošín	60 000 Kč
Vysoká	500 000 Kč	Vysoká	40 000 Kč
Mělník	20 000 Kč	Mšeno	80 000 Kč
		Mladá Boleslav	20 000 Kč
Celkem	290 000 Kč	Celkem	200 000 Kč

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

Tab. 31 Shrnutí potřebných nákladů na obnovu varhanních nástrojů v majetku husitské církve

Harmonia obvod	Celkem
Mladá Boleslav	20 000 Kč
Bakov na Jizerou	40 000 Kč

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

Podle odhadů vyjádřených v tabulce 32 by měla katolická církev pro obnovu varhan v MBV vyčlenit k 1.12.2018 minimálně 37 670 000 Kč. Evangelická církev by měla uvažovat s vyšší částkou než 490 000 Kč. Církvi československé husitské postačí na obnovu varhan částka 60 000 Kč. Jednotlivé obce mají vyčlenit částky v rozmezí 10 000 Kč až 250 000 Kč. Do těchto součtů nebyly započítány opravy elektronických varhan v Dolní Bousově, městech a ZUŠ Mladá Boleslav. Celkové náklady na obnovu varhan a harmonií v MBV jsou 38 770 000 Kč (tab. 32).

Tab. 32 Celkové náklady na obnovu varhan a harmonií v MBV

Vlastník nástroje	Varhany	Harmonia	Celkem
Katolická církev	37 030 000 Kč	640 000 Kč	37 670 000 Kč
Evangelická církev	290 000 Kč	200 000 Kč	490 000 Kč
Husitská církev	0 Kč	60 000 Kč	60 000 Kč
Obec	500 000 Kč	30 000 Kč	530 000 Kč
Škola	0 Kč	0 Kč	0 Kč
Soukromý majitel	0 Kč	20 000 Kč	20 000 Kč
Celkem	37 820 000 Kč	950 000 Kč	38 770 000 Kč

Zdroj: Vlastní konstrukce autorky

Závěr

Varhany jsou krásný, ale též drahý nástroj. Vyžadují pravidelné a časté používání, jinak se rychleji poškozuji. Též by se nemělo zapomínat na pravidelnou údržbu. Snaha diecézního organologa Diecéze litoměřické Radka Rejška a hlavních městských varhaníků naznačuje nový směr. Mladoboleslavský vikariát obsahuje mnoho historických, architektonických a duchovních památek, ke kterým lze přidat i varhany a harmonia.

Výsledkem pasportizace varhan na území Mladoboleslavského vikariátu je zjištění, že stav varhan a kostelů odpovídá situaci v církevním prostředí Diecéze litoměřické, ale též situaci v dalších křesťanských církvích. Pasportizace poukazuje na zajímavé varhany v této oblasti, které je nutné více chránit. Zjištění vyššího počtu nástrojů může mít za výsledek úvahy o jejich převozu do míst s vyšším počtem věřících, např. Nebužely či Křinec.

Důležitým výstupem pasportizace ovšem je také to, že v části kostelů a v nich umístěných nástrojů počet varhaníků a počet kulturních akcí návštěvnosti bohoslužeb. Největší obtíží spojenou s tímto nepoměrem je vzájemná nedůvěra mezi duchovní správou a obyčejnými lidmi. Přesto by měla být vyšší snaha o odstranění bariér mezi duchovní správou, spolky, obcemi, věřícími a obyvateli obcí a měst. Při rozhodování o obnově varhan Diecéze litoměřická přihlíží k počtu věřících, počtu konaných bohoslužeb, kulturní využitelnosti a kvalitě varhaníka či spíše existenci profesionálního varhaníka.

Z pasportizace vyplývá, že v poslední době byly obnoveny varhany s největší možnou využitelností v liturgickém prostředí a též animačním a koncertním prostředí. Špatný stav varhan koresponduje s odlehlostí kostelů a obcí od měst, ve kterých místní občané a věřící pracují. V kulturních ohniscích je nejvyšší snaha o provozování varhanní hudby. Znalost o činnosti hudebníků a skladatelů v Mladoboleslavském vikariátu je přitom nedostačující, a proto by animační varhanní projekty mohly mít jeden ze svých cílů edukovat místní obyvatele. Takto byl v roce 2008 proveden např. vzpomínkový koncert na Josefa Segera v Řepíně. Pedagogické koncerty pro žáky mateřských, základních a středních škol by mohly být provozovány na varhany, např. jako v Mělníku.

Je dobře, že ZUŠ Mladá Boleslav vede několik žáků ke hře na varhany, někteří z nich uvažují též o studování konzervatoře. To by mohlo být základem pro lepší budoucnost varhan na území Mladoboleslavského vikariátu.

Seznam zkratek

ČBK	Česká biskupská konference
ČCE	Českobratrská církev evangelická
DLTM	Diecéze litoměřická
Fb	Facebook
MBV	Mladoboleslavský vikariát
MK ČR	Ministerstvo kultury České republiky
NPÚ	Národní památkový ústav
ORP	Obec s rozšířenou působností
WOM	Word of mouth
ZUŠ	Základní umělecká škola

Seznam literatury

- BAXANT, J. et al. (2014). *Příběh mělnických varhan*. 1. vydání. Mělník, Česko: Mělnický osvětový a okrašlovací spolek
- BUŽGA, J. a kol. (1976). *Příspěvky k dějinám české hudby III*. Praha, Česko: Academia
- BĚLSKÝ, V. (1984). *Nauka o varhanách*, Praha, Česko: Supraphon
- ČERNÝ a kol. (1983). *Hudba v českých dějinách*, Praha, Česko: Supraphon
- DOSTÁL, P. a kol. (2014). *Marketingové řízení památkových objektů*. Praha, Česko: Ekopress
- HORÁK, T. (1996). *Varhany a varhanáři na Českolipsku*. Česká Lípa, Česko: Státní okresní archiv
- HORÁK, T. (2008). *Varhany a varhanáři Jičína*. Jičín, Česko: Regionální muzeum a galerie v Jičíně
- HORÁK, T. (2013). *Varhany a varhanáři Litoměřicka a Roudnicka*. Litoměřice, Česko: Magda
- HORÁK, T. (2016) *Varhany a varhanáři Mělnicka, Mladoboleslavska a Nymburska*, Brno, Česko: Magda
- KOUKAL, P. (2006). *Péče o varhany a zvony, jejich památková ochrana*, Praha, Česko: NPÚ, generální ředitelství
- KOUKAL, P. & OTČENÁŠEK, Z. (2017). *Problematika restaurování zvuku varhan*, Praha, Česko: Akademie múzických umění
- MODR, A. (1982). *Hudební nástroje*, 9.vyd. Praha, Česko: Edition Bärenreiter.
- PATOČKA, J., HEŘMANOVÁ, E. (2008). *Lokální a regionální kultura v České republice: kulturní prostor, kulturní politika a kulturní dědictví*. Praha, Česko: ASPI
- PATOČKA, Jiří a kol. (2011). *Hmotná kultura v ekonomické teorii a praxi managementu*. Praha, Česko: Oeconomica
- SYROVÝ, V. (2004). *Kapitoly o varhanách*, Praha, Česko: Akademie múzických umění.
- ŠLECHTA, M. (1985). *Dějiny varhan a varhanní hudby v Evropě*, Praha, Česko: SPN
- TOMÍČEK, J. (2013). *Varhanáři Predigerové*, Semily, Česko: Tiskárna Glos
- TOMŠÍ, L. et al. (2000). *Historické varhany v Čechách*. Praha, Česko: Libri
- TYSLOVÁ, I. (2012). *Metody animačních procesů: sborník z workshopu*. Praha, Česko: Oeconomica
- VRKOČOVÁ, L. (1988). *Domovem hudby*, Praha, Česko: Panton

PRECLÍKOVÁ, S., Rychnovský deník, *Unikátní varhany z 19. století pomáhá zachránit veřejná sbírka* [vid. 2018-06-16] Dostupné z: https://rychnovsky.denik.cz/zpravy_region/unikatni-varhany-z-19-stoleti-pomaha-zachranit-verejna-sbirka-20150904.html

Adopce varhanních píšťal na Svaté Hoře, [vid. 2018-12-06] Dostupné z: <http://svata-hora.cz/varhany/velke/projekt.php>

Církevní konzervátor v Opavě [vid. 2018-06-14] Dostupné z: <http://www.konzervator.cz/>

ČR. Vláda. Usnesení č. 426 ze dne 16. července 1997 O programu restaurování movitých kulturních památek. [vid. 2018-03-28] Dostupné z: http://pamatky.praha.eu/public/6f/cb/b8/2569108_840607_usneseni_vlady_426_Program_restaurac_n_movit_ch_kulturn_ch_pam_tek.pdf

Česká televize [vid. 2018-06-16] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10122978233-udalosti-v-regionech-ostrava/418231100030316-udalosti-v-regionech/obsah/607278-varhanarskou-skolu-by-konec-firmy-nemel-ovlivnit>

Český statistický úřad [vid. 2017-08-15] Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014.pdf/c533e33c-79c4-4a1b-8494-e45e41c5da18?version=1.0>

Český varhanní festival [vid. 2018-04-07] Dostupné z: <http://www.ceskevarhany.cz>

Diecéze litoměřická [vid. 2018-10-16] Dostupné z: <https://www.dltm.cz/dieceze-litomerice>

Druhý vatikánský koncil (2015). [vid. 2018-04-07] Dostupné z: http://www.katopedia.cz/index.php?title=Druh%C3%BD_vatik%C3%A1nsk%C3%BD_koncil

Hudba [vid. 2018-06-12] Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Hudba>

Hudební akademie múzických umění v Praze [vid. 2018-12-5] Dostupné z: <https://www.hamu.cz/>

Josef Seger [vid. 2018-06-06] Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Seger

Kostel v Sýčíně [vid. 2017-10-14] Dostupné z: <http://www.kostelsycina.cz/>

Město Borohrádek [vid. 2018-06-16] Dostupné z: <https://www.mestoborohradek.cz/aktuality/financni-podpora-na-opravu-varhan-v-kostele-v-sachove-nepridate-se-165587>

Ministerstvo kultury ČR [vid. 2018-02-22] Dostupné z: <https://www.mkcr.cz>

Národní památkový ústav [vid. 2018-01-19] Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs>

O POSVÁTNÉ HUDBĚ (2015). [vid. 2018-04-07] Dostupné z: http://www.sdh.cz/sdh_htm/archiv/mo_pro.htm

Obec Medonosy, [vid. 2018-12-01] Dostupné z: <https://www.obecmedonosy.cz/>

Piaristická kolej (Kosmonosy), [vid. 2018-10-16] Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Piaristick%C3%A1_kolej_\(Kosmonosy\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Piaristick%C3%A1_kolej_(Kosmonosy))

PROVARHANY (2018). [vid. 2018-03-13] Dostupné z: <http://www.provarhany.cz>

Pump organ [vid. 2017-07-15] Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Pump_organ

REDAKCE/ČTK, Jičínský deník, *V Bozkově začala další etapa záchrany cenných varhan* [vid. 2018-05-19] Dostupné z: https://jicinsky.denik.cz/kultura_region/v-bozkove-zacala-dalsi-etapa-zachrany-cennych-varhan-20150114-eyl8.html

Střední umělecká škola varhanářská v Krnově [vid. 2018-05-8] Dostupné z: <http://www.susv.cz/historie/>

Varhanářská dílna Kánský-Brachtl [vid. 2017-09-23] Dostupné z: <http://kansky-brachtl.cz/www/nastroje/dispozice/melnik>

VARHANY.NET [vid. 2018-09-28] Dostupné z: <http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3383>

Varhany znějící 2018 [vid. 2018-10-16] Dostupné z: <http://www.varhany.slansko.cz/#festival-018>

(Rejšek, R., osobní rozhovor, 20.10.2017)

(Paseka, L., osobní rozhovor, 24.6. 2017)

(Škoda, K., osobní rozhovor, 15.7.2017)

(Zyzak, J., osobní rozhovor, 18.10. 2017)

(Janíček, F., osobní rozhovor, 13.9.2017)

(Veith, J., osobní rozhovor, 18.11.2017)

(Kothaj, P., osobní rozhovor, 24.6. 2017)

(Polášek, P., osobní rozhovor, 15.7.2017)

(Hrabánek, L., osobní rozhovor, 20.10.2017)

(Příbyl, S. osobní rozhovor, 30.10.2018)

Přílohy – pasportizace varhan a harmonií

Varhany

Městské úřady

město	varhanář	typ	počet manuálů	vznik	svatby	varhaník
Mladá Boleslav	Viscount	elektronické	2	1990	ano	1
Mladá Boleslav – Sbor Jednoty bratrské	Viscount	elektronické	3	1990	ano	1
Mělník	?	elektronické	2	1980	ano	1

Harmonium

Městské úřady

město	varhanář	počet manuálů a rejstříků	kategorie stavu	částka za obnovu	svatby	varhaník
Mšeno	Jan Remek	1;10	funkční s drobnými problémy	20 000Kč	ano	0
Horní Stakory – kaple	?	1	Funkční s drobnými problémy	20 000	ano	0

Varhany

ZUŠ

město	varhanář	typ	počet manuálů a rejstříků	vznik
ZUŠ Mladá Boleslav	Viscount	elektronické	2;16;14;14	1990

Harmonium

Soukromé vlastnictví

obec	varhanář	kategorie stavu	částka za obnovu	svatby	varhaník
Niměřice – kaple	Petrof	funkční s drobnými problémy	20 000 Kč	ano	0

Varhany

Církev československá evangelická

obec	vznik	varhanář	kategorie stavu	částka za obnovu	využití	svatby, pohřby	varhaník	koncerty	počet lidí na mši	mše
Mělník	1897	E.Š. Petr	funkční s drobnými problémy	20 000 Kč	1x týdně	ano, ano	5	ano	40	ned 9:00
fara	?	elektronické varhany	funkční nový	0 Kč	1x týdně	ano, ne	5	ne	40	
Vysoká	1873	Josef Prediger	nefunkční – kompletní	500 000 Kč		0 ano, ano	0	ne	5	2. a 4. ned v 10:45
Bošín	1864	Karel Vocolka	funkční s drobnými problémy	70 000 Kč		0 ano, ano	1	ano	15	ned 10
Celkem				590 000 Kč						

Harmonia

Církev československá evangelická

obec	varhanář	kategorie stavu	částka za obnovu	využití	svatby, pohřby	varhaník	počet lidí	mše
Mšeno - a	Lhota	funkční se špatným měchem	20 000 Kč	1x týdně	ano, ano	4	15	ned 10
Mšeno - b	Tuček	nefunkční bez měchu	20 000 Kč	1x týdně	ano, ano	4	15	ned 10
Mšeno - kůr	August Föster	funkční s chybami	40 000 Kč	1x týdně	ano, ano	4	15	ned 10
Vysoká - fara a	August Föster	?	20 000 Kč	2xměsíčně	ne, ano	0	5	2 a 4 ned 10:45
Vysoká - fara b	Estey a Comp., Brattleboro	?	20 000 Kč	2xměsíčně	ne, ano	0	5	3 a 4 ned 10:45
Bošín - a	Teofil Kotykiewicz in Wien	funkční	20 000 Kč	1xtýdně	ano, ano	1	15	ned 10
Bošín - b	Estey a Comp., Brattleboro	nefunkční	20 000 Kč	1xtýdně	ano, ano	1	15	ned 11
Bošín - c	neznámý	funkční s chybami	20 000 Kč	1xtýdně	ano, ano	1	15	ned 12
Mladá Boleslav	Petrof	funkční s chybami	20 000 Kč	1xtýdně	ne	1	35	ned 10 zima
Celkem			200 000 Kč					

Církev československá husitská

obec	varhanář	kategorie stavu	částka za obnovu	využití	svatby, pohřby	varhaník	počet lidí r mše
Mladá Boleslav	Mannborg	funkční	20 000 Kč	1xtýdně	ano, ne	1	30 ned 10
Bakov nad Jizerou	WERDAU	funkční	20 000 Kč	1x týdně	ano, ano	1	15 ned 11
Bakov nad Jiz. - fara	Pajkl a spol	funkční s chybami	20 000 Kč	1xtýdně v zimě	ne, ne	1	15 ned 12
Celkem			60 000 Kč				

Harmonium

Církev římskokatolická

obec	varhanář	kategorie stavu	částka za obnovu	využití	svatby, pohřby	varhaník	počet lidí na mši	mše
Byšice - kostel	Mannborg	funkční s drobnými problémy	40 000 Kč	1x týden	ne, ano	1	40	ned 11
Liblice - kostel	August Förster	funkční s nehrajícími hlavními rej	20 000 Kč		0 ano, ano	1	30	1x ročně - ned 11
Mělnické Vtelno - kostel	Rösler	funkční s drobnými problémy	20 000 Kč	1x měsíc	ne, ano	1	6	3. sob 17
Chorušice - kostel	J.B.Veselý	funkční s nehrajícími hlavními rej	20 000 Kč	6x ročně	ne, ano	1	10	1. sob 9;
Košátky - kaple	Lhota	funkční s nehrajícími hlavními rej	20 000 Kč	1x měsíc	ne, ne	1	5	2. sob 17
Řepín - fara	?	nefunkční – kompletní	20 000 Kč		0 ne, ne	1	6	1x měsíčně
Čečelice - fara	Meinl	nefunkční bez měchů	40 000 Kč		0 ne, ne	0	0	1x měsíčně
Šemánovice	Schiedmayer - Stuttgart	nefunkční – kompletní	20 000 Kč	3x ročně	ano, ano	1	20	3x ročně ned 15
Strenice	August Förster	funkční s nehrajícími vedlejšími r	20 000 Kč		0 ne, ano	0	16	4. ned 14
Strenice	Jan Remek	funkční s nehrajícími vedlejšími r	20 000 Kč		0 ne, ano	0	16	4. ned 14
Chotětov	Tuček	funkční s nehrajícími hlavními rej	40 000 Kč		0 ne, ano	0	12	1. neděle 14
Chotětov	Pajkl a spol	nefunkční – kompletní	20 000 Kč		0 ne, ano	0	12	2. neděle 14
Březno u Mladé Boleslavi	Lidl a Velik	nefunkční – kompletní	20 000 Kč		0 ne, ano	1	40	3x ročně
Mladá Boleslav - fara	?	nefunkční – kompletní	40 000 Kč		0 ne, ne	7	0	každý den
Všeborsko	?	funkční s drobnými problémy	20 000 Kč	1x ročně	ne, ne	0	20	1x ročně
Mšeno	Lidl a Velik	funkční s drobnými problémy	20 000 Kč		0 ano, ano	1	25	3x týdně
Hradsko	?	nefunkční – kompletní	20 000 Kč		0 ne, ne	0	0	0
Bělá pod Bezd. - zámek	Estey a Comp., Brattleboro	funkční s drobnými problémy	20 000 Kč	1x měsíčně	ano, ne	1	12	2. pátek 18/16:30
Bělá pod Bezdězem - fara	Scholze Warnsdorf	funkční s drobnými problémy	20 000 Kč	1x týden	ne, ne	1	6	1x týdně
Bezděz	Mannborg	funkční s nehrajícími hlavními rej	20 000 Kč		0 ano, ano	1	20	středa 18; lichá ned 10
Kováň	Tuček	nefunkční bez měchů	20 000 Kč		0 ano, ano	1	20	1. neděle 16
Okna	?	funkční s drobnými problémy	20 000 Kč		0 ano, ano	1	20	sudá ned 10
Bořejov	Peter Titz	funkční s drobnými problémy	20 000 Kč	3x ročně	ano, ano	1	30	pout' - sob 10:45
Týnec	?	nefunkční – kompletní	20 000 Kč		0 ne, ne	0	0	0
Dobruvice	Mannborg	nefunkční – kompletní	90 000 Kč		0 ano, ano	1	20	každý den
Rožďalovice	Lhota	funkční s drobnými problémy	20 000 Kč		0 ano, ano	2	55	ned 9 nebo čtvrtek 17
Vidím	Lhota	nefunkční bez měchů	30 000 Kč		0 ano, ano	0	10	1x ročně
Celkem			700 000 Kč					

Varhany

Církev římskokatolická

obec	vznik	varhanář	kategorie stavu	částka za obnovu	zdroj vzduchu	poslední oprava	částka za opravu/výstavbu	využití	varhanici	počet lidí	mše
Liblice	1886	Rejna a Černý	funkční s drobnými problémy	20 000 Kč	elektrický	1990? Šašek - Křivánek	?	1x rok	1	30	1x ročně ned 11
Čečelice	1897	Antonín Mölzer	funkční s nehrajícími vedlejšími rejstříky	120 000 Kč	bez	2007 Strakoš	?		0	1	3 4.sob 17
Mlečejř	1914	Bohumil Paštika	funkční s drobnými problémy	20 000 Kč	elektrický	2007 Šartner - Vhorus	63 220 Kč	2x rok	1	12	2x ročně ned 15
Dolní Slivno	1903	Heinrich Schifflner	funkční s drobnými problémy	20 000 Kč	elektrický	2008 Štrakoš	?	5x rok	1	15	ned 15
Horní Slivno	1872	Josi Vocella	funkční bez některých píšťal	300 000 Kč	elektrický	?		2x rok	1	7	ned 15
Radouň	1909	Rejna a Černý	funkční s nehrajícími vedlejšími rejstříky	100 000 Kč	bez	2001 Chorus Vimperk	60 000 Kč	1x rok	1	5	ned 15
Křpy	1863	Josef Prediger	funkční bez některých píšťal	300 000 Kč	bez	?	?		0	1	12 ned 15
Chorušice	1722	Dvorský, Kobrle	funkční s nehrajícími vedlejšími rejstříky	1 070 000 Kč	bez	2005 Strakoš	25 000 Kč	2x rok	1	10	sob 9
Nebužely	1914	Prediger, Josef Kobrle	funkční s nehrajícími hlavními rejstříky	1 500 000 Kč	elektrický	2001 Chorus Vimperk		1x týdně	2	20	ned 9
Řepín	1850	Josef Prediger	funkční s nehrajícími vedlejšími rejstříky	2 000 000 Kč	elektrický	1999 Chorus	?	1x rok	1	6	1.sob 17
Mělnické Vtelno	1850	Josef Prediger	nefunkční – poškozený hrací stůl	2 000 000 Kč	bez	1908 Kobrle	?		0	1	6 3.sob 17
Celkem				7 450 000 Kč							
Mělník - Ludmila	1908	Rejna a Černý	funkční s drobnými problémy	20 000 Kč	elektrické	1995 Chorus Vimperk	?	4x týdně	1	20	st, čt, sob 7:30 ned 18
Mělník - Petr	2014	Krásný, Kárný a Brachtl	funkční nový	0 Kč	elektrické		10 000 000 Kč	1x týdně	3	200	ned 9:30
Mělník - 14 sv.	1907	Jan Tuček op. 171	funkční s nehrajícími hlavními rejstříky	70 000 Kč	elektrické	?	?	2x týdně	1	10	út, pát 18:00
Mělník - Pšovka	1894	Rusch, Rejna a Černý	funkční s drobnými problémy	30 000 Kč	elektrické	1997 Chorus Vimperk	?	1x týdně	1	35	ned 8
Mělník - Chloumek	1906	Rejna a Černý	funkční s nehrajícími vedlejšími rejstříky	20 000 Kč	elektrické			1x ročně		100	
Záboří	1945	Hauser(možná)	funkční s drobnými problémy	40 000 Kč	elektrické	1995 Chorus Vimperk	?	1x týdně	2	40	ned 11
Semánovice	1879	Franz Müller	nefunkční – bez součástek	3 000 000 Kč	bez	1884 ?	?	3x rok		20	ned 15
Vysoká	1907	Rejna a Černý	nefunkční rozebrané	30 000 Kč	elektrické	1998 Chorus Vimperk	?	1x týdně	2	40	sob 17
Celkem				3 210 000 Kč							
Mladá Boleslav - hl	1995	G.F. Steinmeyer z Oettingen,	funkční s drobnými problémy	20 000 Kč	elektrické	2005 Ing. Martin Poláček		5x týdně	7	250	každý den
Mladá Boleslav - hř.	1.pol.	Rejna a Černý	funkční s drobnými problémy	20 000 Kč	elektrické	2016 Nožina	185 000	1x týdně	1	35	ned 10 léto (evan.)
Mladá Boleslav - nep	1887	Em. Š. Petr	funkční s drobnými problémy	20 000 Kč	elektrické	2001 Organa		7 x týdně	7	200	každý den
Vinec	1901	Jan Tuček	funkční s nehrajícími vedlejšími rejstříky	80 000 Kč	bez			1x měsíc	1	13	4.ned 15
Chotětov	1913	Bohušlav Paštika	nefunkční – vážně poškozená traktura	700 000 Kč	bez		0		0	12	1. ned 14
Horký	1725	Jiří V. Dvorský	nefunkční – vážně poškozená traktura	1 170 000 Kč	bez				0	0	
Bezo	1755	Friedrich Semrád	funkční s nehrajícími vedlejšími rejstříky	2 500 000 Kč	elektrický	2009		1x měsíc	2	25	3.ned v měsíci 14
Krnsko	1899	Rejna a Černý op. 100	funkční s drobnými problémy	20 000 Kč	elektrický	1945 Havlík		1x měsíc	1	20	2. ned 14
Strenice	1876	Karel Schifflner	nefunkční – vážně poškozená traktura	200 000 Kč		1973 Žlutec ze Bzí			0	0	20 4. ned 14 léto
Plazy	1905	Josef Kobrle	funkční s drobnými problémy	20 000 Kč	elektrické		1918	1x týdně	1	20	sob 19:30/17
Husí Lhota	1919	Krásný, Josef Kobrle	funkční s nehrajícími vedlejšími rejstříky	40 000 Kč	elektrické	?			0	0	0
Březno u MB	1935	Krásný, Urban	nefunkční – vážně poškozená traktura	1 000 000 Kč	bez	1953			0	1	45 výjimečně čt 10:00
Všeborsk	1904	Josef Kobrle	nefunkční – kompletní	250 000 Kč	bez	?		1x rok	0	20	
Celkem				6 040 000 Kč							
Bakov nad Jizerou	1876	Josef Prediger	funkční s drobnými problémy	20 000 Kč	elektrické	2002 Poláček a Fučík	500 000 Kč	1x týdně	1	30	ne 9 také v týdnu
Kosmonosy	1870	Karel Schifflner opus 21	funkční s drobnými problémy	20 000 Kč	elektrické	90. léta 20. století	750 000 Kč	1x týdně	1	40	ned 10:30 také v týdnu
Celkem				40 000 Kč							

Varhany

Církev římskokatolická

obec	vznik	varhanář	kategorie stavu	částka za obnovu	zdroj vzduchu	poslední oprava	částka za opravu/výstavbu	využití	varhanici	počet lidí	mše
Mšeno	1887 E.Š.Petr		funkční s nehrajícími vedlejšími rejstříky	30 000 Kč	elektrické	?		1x týdně	1	25	ned 9. stř. čtv 8
Bukovno	1868 Josef Prediger		nefunkční – kompletní	800 000 Kč	bez	1943 Havlík			0	0	0
Kadlín	1911 Kobřle		funkční s nehrajícími vedlejšími rejstříky	30 000 Kč	elektrické	1999 Chorus Vimperk	80 000 Kč		0	1	10 1x14 dní 11:00
Skalsko	1885 Karl Eisenhut		funkční s drobnými problémy	30 000 Kč	elektrické				0	0	10 2. a 4. ned 14
Celkem				890 000 Kč							
Beřák pod Bezdězem - hl.	1900 Rejna a Černý		funkční nový	20 000 Kč	elektrické	2003 Poláček		1x týdně	1	25	každý den
Beřák pod Bezdězem - debr	1871 Karel Schiffrner		funkční s nehrajícími hlavními rejstříky	100 000 Kč	elektrické	2003 Poláček		5x týdně	2	25	každý den
Beřák pod Bezdězem - kláš	1763 Jan Rusch		funkční s drobnými problémy	400 000 Kč	elektrické	1990 Tomáš Horák		1x měsíčně	1	10	posl. Pát 18/16:30
Čistá	1912 Josef Kobřle		funkční s nehrajícími hlavními rejstříky	200 000 Kč	bez	1918		2x rok	1	10	asi sob 16
Bezdědice	1870 R. Stieglitz a H. Roth Praha		nefunkční – kompletní	800 000 Kč	bez	1990 Tomáš Horák			0	0	0 nic
Bezděž	1760 J.G. Tamiutis a L.B. Schmahel		funkční s nehrajícími vedlejšími rejstříky	3 000 000 Kč	elektrické	2010 Poláček		2x měsíčně	1	20	stř 18. lichá ned 10
Katustice	1860 Josef Gartner		funkční s nehrajícími vedlejšími rejstříky	120 000 Kč	bez	2005 Poláček		3x měsíčně	1	15	mimo 1. ned 16
Kováň	1867 Karel Vocolka		funkční s poškozeným pedálem	30 000 Kč	elektrické	2005 Poláček		1x měsíc	1	20	1. ned 16
Celkem				4 670 000 Kč							
Dobrovice	1905 Krásný, Josef Hubička		funkční s nehrajícími vedlejšími rejstříky	2 000 000 Kč	elektrické	1999 Křivánek - Šásek			0	1	25 ned 8:30 po - pá 17
Semčice	1892 Antonín Mölzer		funkční s nehrajícími hlavními rejstříky	120 000 Kč	bez	asi 1945 Havlík			0	0	0
Sýčina	1849 Hloušek a Vocolka		funkční s drobnými problémy	20 000 Kč	elektrické	asi 1945 Havlík		1x měsíc	1	15	ned 10 4. neděle
Týnec	1891 Anton Mölzer		nefunkční – kompletní	200 000 Kč		1945 Stanislav Havlík			0	0	0
Luštěnice	1880 Karel Schiffrner		funkční s drobnými problémy	40 000 Kč	elektrické	kolem 1950 Havlík			0	0	5 ned 16
Rejšice	1840 Josef Gartner		funkční s nehrajícími vedlejšími rejstříky	600 000 Kč	bez	kolem 1950 Havlík			0	0	0
Jabkenice	1882 Anton Mölzer		nefunkční – vážně poškozená traktura	250 000 Kč	elektrické	1928 Navrátil			0	0	7 sob 17
Žerčice	1866 Josef Prediger		nefunkční – poškozený hrací stůl	300 000 Kč	bez	1942 Havlík			0	0	5 ned 10 1-3 a 5 neděle
Celkem				3 530 000 Kč							
Mčely	1908 Josef Kobřle		funkční s drobnými problémy	20 000 Kč	elektrické			2x týdně	1	8	sob 8. ned 7:15
Loučeň	1904 Hubička		funkční s drobnými problémy	30 000 Kč	elektrické	2012 Chalupecký	30 000 Kč		0	1	6 pátek a sobota 16
Rožďalovice	1746 Semrád		funkční s nehrajícími vedlejšími rejstříky	2 000 000 Kč	elektrické	2002 Martin Poláček			2	55	ned 9 nebo čtvrtek 17
Žitovice	1894 Josef Kobřle		nefunkční – kompletní	500 000 Kč	bez	1987 Joachim Žur			0	0	0
Bošín	1899 Kobřle		nefunkční – vážně poškozená traktura	200 000 Kč	bez	1935 Paštika		1x ročně	1	40	1x ročně
Hrubý Jeseník	1868 Josef Prediger		funkční s nehrajícími hlavními rejstříky	800 000 Kč	elektrické	1973 Jaroslav Hubený			0	1	10 2x týdně
Křinec	1854 Vocolka		nefunkční – rozebrané	1 200 000 Kč	bez				0	1	10 2x týdně
Celkem				4 750 000 Kč							
Dolní Krupá	1872 Josef Prediger		Nefunkční – poškozený hrací stůl	800 000 Kč	elektrické	30. léta 20. stol. Bergman			0	0	10 ned 15:00 4. neděle
Celkem				800 000 Kč							
Horní Vidím	1930 Eisenhut, Rieger		funkční s drobnými problémy	20 000 Kč	elektrické			1x ročně	0	0	10 sob 11
Liběchov	1916 Rieger		funkční s drobnými problémy	30 000 Kč	elektrické	1998 Chorus Vimperk			0	0	4 sob 17
Celkem				50 000 Kč							
Dolní Bousov	1737 Fridrich Semrád		nefunkční bez měchů	3 000 000 Kč	bez	1924 Josef Ženatý			0	1	20 ned 10:30
Dolní Bousov	?		nefunkční – kompletní	0	bez				0	1	20
Řitnice	1913 Tuček		nefunkční – vážně poškozená traktura	200 000 Kč	bez	1950 Havlík			0	0	35 občas
Celkem				3 200 000 Kč							

Varhany

Kostely spravované pro českolipský vikariát

obec	vznik	varhanář	kategorie stavu	částka za obnovu	zdroj vzduchu	poslední oprava	částka za opravu/výstavbu	využití	varhanici	počet lidí	mše
Okna	1785	Ambrosius Tauchmann	funkční s nehrájícími vedlejšími rejstříky	2 000 000 Kč	elektrické	1950	250 000	2x měsíčně	1	20	sudá ned 10
Bořejov	1902	Rejna a Černý	nefunkční – vážně poškozená traktura	400 000 Kč	bez	2010 Poláček			1	30	pout' sob 10.45
Celkem				2 400 000 Kč							

Varhany

Kostely v majetku obce

obec	vznik	varhanář	kategorie stavu	částka za obnovu	zdroj vzduchu	poslední oprava	částka za opravu/výstavbu	využití	varhanici	počet lidí	mše
Medonosy	1904	Heinrich Schiffner	funkční nový	50 000 Kč	bez	2018	130 000 Kč		0	0	0
Bakov nad Jizerou	1909	Kobřle	nefunkční – vážně poškozená traktura	200 000 Kč	bez				0	0	0
Sudoměř	1847	Josef Prediger	funkční s nehrájícími hlavními rejstříky	250 000 Kč	bez	Havlík 40. léta			0	10	3x ročně
Celkem				500 000 Kč							

Seznam obrázků

OBR. 1 MAPA DLTM.....	37
OBR. 2 MAPA FARNOSTÍ V MBV	38
OBR. 3 VARHANY V MĚLNICKÉM VTELNĚ	57
OBR. 4 FOTO VARHAN V CHORUŠICÍCH	58
OBR. 5 CHOTĚTOV – HARMONIUM TUČEK.....	59
OBR. 6 CHOTĚTOV – VARHANY.....	60
OBR. 7 DOBROVICE – VARHANY	62
OBR. 8 SÝČINA – VARHANY.....	63
OBR. 9 BĚLÁ POD BEZDĚZEM – KLÁŠTER – VÍKO HRACÍ SKŘÍŇĚ	64
OBR. 10 KOSTEL SV. JILJÍ BEZDĚŽ – VARHANY	65
OBR. 11 BOŘEJOV – VARHANY.....	65
OBR. 12 ŘITONICE – PEDÁLNICE	66
OBR. 13 DOLNÍ BOUSOV – VARHANY.....	67
OBR. 14 DOLNÍ BOUSOV – HRACÍ STŮL.....	67
OBR. 15 MEDONOSY.....	68

Seznam tabulek

TAB. 1 VÝHODY A NEVÝHODY AMATÉRSKÝCH VARHANÍKŮ	18
TAB. 2 OBNOVA VARHAN V DLTM	21
TAB. 3 PROGRAM ORP V MBV	21
TAB. 4 ROZDĚLENÍ NÁSTROJŮ PODLE STAVU.....	33
TAB. 5 AUTORSTVÍ VARHAN	44
TAB. 6 AUTORSTVÍ SKŘÍNÍ VARHAN	45
TAB. 7 AUTORSTVÍ HARMONIÍ.....	45
TAB. 8 PŘESTAVBA VARHAN	46
TAB. 9 PŘEHLED VLASTNÍKŮ VARHAN A HARMONIÍ.....	47
TAB. 10 PŘEHLED UMÍSTĚNÍ VYŠŠÍHO MNOŽSTVÍ NÁSTROJŮ (VARHANY, HARMONIA)	48
TAB. 11 POČTY MANUÁLŮ VARHAN VE ZKOUMANÉ OBLASTI.....	49
TAB. 12 POČTY MANUÁLŮ HARMONIÍ VE ZKOUMANÉ OBLASTI	49
TAB. 13 PŘEHLED ELEKTROMOTORŮ VE VARHANÁCH.....	49
TAB. 14 PŘEHLED ELEKTROMOTORŮ V HARMONIÍCH	50
TAB. 15 PŘEHLED TRAKTUR VE VARHANÁCH.....	51
TAB. 16 PŘEHLED OPRAVENÝCH VARHAN (BEZ ELEKTRONICKÝCH)	51
TAB. 17 PŘEHLED VYNALOŽENÝCH FINANČNÍCH PROSTŘEDKŮ NA POSLEDNÍ OPRAVU/VÝSTAVBU VARHAN.....	52
TAB. 18 ÚČAST NA MŠÍCH V KATOLICKÉ CÍRKVI	53

TAB. 19 ČETNOST KONCERTŮ V MLADOBOLESLAVSKÉM VIKARIÁTU	55
TAB. 20 ODHAD NORMOVANÝCH NÁKLADŮ NA OBNOVU VARHAN PODLE JINÝCH SKUTEČNÝCH PROJEKTŮ	69
TAB. 21 ODHAD NÁKLADŮ NA OBNOVU HARMONIÍ DLE JINÝCH SKUTEČNÝCH PROJEKTŮ	70
TAB. 22. PŘEHLED ODHADOVANÝCH NÁKLADŮ DO ZÁKLADNÍCH OPRAV VE VYBRANÝCH ŘÍMSKOKATOLICKÝCH KOSTELECH	70
TAB. 23. PŘEHLED ODHADOVANÝCH NÁKLADŮ DO ZÁKLADNÍCH OPRAV V EVANGELICKÝCH KOSTELECH.....	71
TAB. 24. PŘEHLED ODHADOVANÝCH NÁKLADŮ DO ZÁKLADNÍCH OPRAV V HUSITSKÝCH KOSTELECH.....	71
TAB. 25 NÁKLADY POTŘEBNÉ K UVEDENÍ DO PROVOZUSCHOPNÉHO STAVU U VARHAN (BEZ ELEKTRONICKÝCH)	71
TAB. 26 ČÁSTKA POTŘEBNÁ K ZABUDOVÁNÍ ELEKTROMOTORU VE VARHANÁCH	72
TAB. 27 ČÁSTKA POTŘEBNÁ K UVEDENÍ DO PROVOZUSCHOPNÉHO STAVU U HARMONIÍ	72
TAB. 28 POTŘEBNÉ FINANČNÍ PROSTŘEDKY NA OBNOVU VŠECH VARHANNÍCH NÁSTROJŮ V ŘÍMSKOKATOLICKÉ CÍRKVI	72
TAB. 29 SHRUTÍ POTŘEBNÝCH NÁKLADŮ NA OBNOVU VARHAN/HARMONIA V MAJETKU OBCE	73
TAB. 30 SHRUTÍ POTŘEBNÝCH NÁKLADŮ NA OBNOVU VARHANNÍCH NÁSTROJŮ V MAJETKU EVANGELICKÉ CÍRKVE	73
TAB. 31 SHRUTÍ POTŘEBNÝCH NÁKLADŮ NA OBNOVU VARHANNÍCH NÁSTROJŮ V MAJETKU HUSITSKÉ CÍRKVE.....	73
TAB. 32 CELKOVÉ NÁKLADY NA OBNOVU VARHAN A HARMONIÍ V MBV	74